

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
Sociālo zinātņu fakultātes
Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa

PRIEKŠMETISKĀS APSTRĀDES METODIKA : TEORIJA UN PRAKTISKIE
RISINĀJUMI

Bakalaura darbs

Bakalaura darba autore	_____	Agnese Brauna Studiju grām. nr: BibZ 020011
Bakalaura darba zinātniskā vadītāja	_____	Baiba Holma, Dr. Philol., docente
Bakalaura darba recenzente	_____	Baiba Mūze, M.Sci.soc., lektore

Rīga 2006

© Agnese Brauna, 2006

Saīsinājumu saraksts

ALA	American Library Association (Amerikas bibliotēku asociācija)
ALCTS	Association of Library Collections and Technical Services (Bibliotēku krājuma un tehnisko servisu asociācija)
AV	Atslēgvārdi
CD-ROM	Compact Disk-Read Only Memory (Lasāmatmiņas kompaktdisks)
CSH	Canadian Subject Headings (Kanādas priekšmetu iedaļu saraksts)
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions (Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija)
KB	Amerikas Kongresa bibliotēka
LCSH	Library of Congress Subject Headings (ASV Kongresa bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts)
MARC	Machine-Readable Cataloging (Mašīnlasāmā katalogizācija)
NLR	National Library of Russia (Krievijas Nacionālā bibliotēka)
RAMEAU	Repertoire d'Autorite-Matiere Encyclopedique et Alphabetique Unifie (Autoritatīvo ierakstu un priekšmetu iedaļu alfabētiskais saraksts)
RSWK	Regeln für den Schlagwortkatalog (Priekšmetu kataloga izveides noteikumi)
SIPORBASE	Sistema de Indexacao em Portugues (Portugāles indeksēšanas sistēma)
SSH	Swedish Subject Headings (Zviedrijas priekšmetu iedaļu saraksts)
SWD	Schlagwortnormdatei (Atslēgvārdu normatīvā datu bāze)
UDK	Universālā decimālā klasifikācija

SATURS

Saīsinājumu saraksts	2
Ievads	4
1. Priekšmetošana kā viens no dokumentu indeksēšanas veidiem	7
1.1. Priekšmeta noteikšana un aprakstīšana.....	9
1.2. Autoritatīvie ieraksti.....	10
2. Priekšmetu valodu lietojums dažādās valstīs	13
2.1. Francija	13
2.2. Irāna.....	14
2.3. Kanāda.....	15
2.4. Krievija.....	16
2.5. Polija.....	17
2.6. Portugāle.....	18
2.7. Spānija	19
2.8. Vācija	20
2.9. Zviedrija	21
3. LCSH – Kongresa bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts	23
3.1. LCSH izveides vēsture	23
3.2. LCSH izveides pamatprincipi.....	24
3.2.1. Lietotājs un lietojums	24
3.2.2. Unificētas priekšmetu iedaļas	25
3.2.3. Iekšējā konsekvence	26
3.2.4. Stabilitāte	27
3.2.5. Pirmskoordinācija un pēckoordinācija	27
3.3. Priekšmetu valodas un LCSH elektroniskajā vidē....	28
4. Priekšmetošanas metodika	34
4.1. Situācija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.....	36
4.2. Vēstures nozares dokumentu priekšmetiskā apstrāde.....	37
Nobeigums.....	39
Izmantotie informācijas avoti.....	41
1. pielikums.....	41
2. pielikums.....	42

IEVADS

Sabiedrības attīstību mūsdienās raksturo arvien pieaugoši informācijas apjomi. Mēs dzīvojam laikā, kad būtiski mainās sabiedriskās attiecības un veidojas jauns, augstāk organizēts sabiedrības tips- informācijas sabiedrība. Elektroniskās informācijas tehnoloģijas paver jaunas iespējas informācijas pieejamībai. Taču līdz ar informācijas apjoma pieaugumu arvien kvalitatīvākam jākļūst arī informācijas apstrādes procesam, lai padarītu informāciju vieglāk pieejamu un atrodamu ikvienam interesentam. Viens no dokumentu apstrādes veidiem ir priekšmetiskā indeksēšana un, ja tas tiek veikts kvalitatīvi un tiek veidota un uzturēta autoritatīvo ierakstu datubāze, tad gala rezultātā izveidotais priekšmetu iedaļu saraksts ikvienam lietotājam ievērojami atvieglo meklēšanas procesu.

Temata aktualitāte. Latvijas bibliotēkas ir uzsākušas darbu pie tematiskās meklēšanas iespēju pilnveidošanas e-katalogos. Lai tematiskā meklēšana attīstītos sekmīgi, nepieciešams kvalitatīvi veikt dokumentu priekšmetošanu, priekšmetu valodu izstrādi un autoritatīvās datubāzes izveidi. Tā kā process ir jauns, tad ir daudz neskaidrību, trūkst zināšanu par pašu priekšmetošanas procesu, valodas īpatnībām un dabīgās valodas atveidošanu informācijas meklēšanas sistēmas valodā. Tāpēc ir nepieciešama metodisku līdzekļu izstrāde. Katrai priekšmetu valodai ir sava izmantošanas metodika, kuru nepieciešams piemērot lokālajām vajadzībām, īpaši, ja priekšmetu valoda ir aizgūta no citas valsts ar atšķirīgu kultūru, kāda ir ASV. Tā kā LCSH ir valoda, kuru paredzēts izmantot Latvijas bibliotēkās, tad svarīgi ir apgūt un izstrādāt šīs valodas izmantošanas metodiku, lai visas Latvijas bibliotēkas varētu sekmīgi apgūt priekšmetošanas procesu.

Attīstoties informācija sabiedrībai un informācijas apjomam arvien pieaugot, ir svarīgi kvalitatīvi veikt informācijas apstrādi un padarīt to ērti atrodamu lietotājam. Tematiskā meklēšana ir viens no dokumentu meklēšanas veidiem, kas atvieglo dokumentu meklēšanu, gadījumā, ja lietotāja pieprasījums nav konkrēts (t.i. – ir zināma tikai nepieciešamā tēma). Dokumentu indeksēšanai tiek izmantotas dažādas metodes. Viens no dokumentu indeksēšanas veidiem ir to priekšmetiskā apstrāde. Lai kvalitatīvi veiktu dokumentu apstrādi, nepieciešams katrā valstī izstrādāt savu priekšmetošanas metodiku, priekšmetu valodu pielāgojot kultūras un valodas īpatnībām.

Problēmsituācija un pētījuma problēma. Kā uzlabot priekšmetiskās apstrādes kvalitāti un līdz ar to padarīt dokumentus pieejamākus lasītājiem? Pašreizējā situācijā praktiski nav pieejami teorētiska un metodiska satura materiāli latviešu valodā. Lielākajā daļā Latvijas bibliotēku dokumentu priekšmetiskā apstrāde ir jauns un neapgūts process. Galvenā problēma ir zināšanu trūkums. Kopīgas metodikas izstrādāšana atvieglotu indeksētāju darbu un veicinātu elektroniskā

kopkataloga attīstību. Priekšmetiskā apstrāde prasa augsti kvalificētu speciālistu iesaistīšanu un tas ir sarežģīts darba process.

Koncepcija. Priekšmetiskā apstrāde atvieglo dokumentu meklēšanu, ja tā veikta kvalitatīvi un ievēroti vienoti priekšmetošanas principi un metodika. Lai process noritētu veiksmīgi, nepieciešama lasītāju un arī bibliotekāru apmācība, un priekšmetiskās apstrādes kopīga metodika visās valsts bibliotēkās.

Pētījuma objekts. Dokumentu priekšmetiskās apstrādes metodika.

Pētījuma priekšmets. Priekšmetošanas metodikas izstrādes kritēriji, priekšmetojot ar LCSH (vēstures nozares dokumentu priekšmetiskās apstrādes metodika latviešu valodā)

Pētījuma teorētiskā bāze. Lois Mai Čanas monogrāfija "Library of Congress Subject Headings / Principles and Application" , kā arī "Subject Cataloging Manual / Subject headings" un "Library of Congress. Subject cataloging manual : Subject Headings".

Novitāte. Šāda veida pētījumi Latvijā līdz šim nav veikti, jo problēmas, kas saistītas ar priekšmetošanas procesu un metodiku, kļuvušas aktuālas salīdzinoši neseno.

Pētījuma mērķis. Raksturot priekšmetošanas metodikas izveides aspektus un izveidot metodiku vēstures nozares dokumentu apstrādei latviešu valodā. vēstures nozares dokumentiem latviešu valodā.

Uzdevumi:

- 1) apskatīt priekšmetošanas teorijas vispārīgos principus: priekšmetu valodas, to veidus; priekšmetošanas procesu,
- 2) aprakstīt un analizēt priekšmetošanas metodiku ar LCSH
- 3) izstrādāt metodiku vēstures nozares priekšmetošanai ar LCSH

Pētījuma metodes. No informācijas vākšanas un apstrādes metodēm šajā darbā tiks izmantota dokumentu analīze un sarakstu salīdzināšana (LCSH un LNB priekšmetu iedaļu sarakstu salīdzināšana).

Hipotēze. Priekšmetošanas metodikas izstrādi ietekmē vairāki faktori :

- 1) trūkst terminoloģijas tulkojuma nozarē;
- 2) valodas īpatnības;
- 3) katras tautības izpratne par lietām un jēdzieniem.

Pētījuma struktūra.

Pētījums sastāv no ievada, izklāsta daļas, nobeiguma, izmantoto avotu saraksta un pielikumiem. Izklāsta daļai ir trīs nodaļas: Priekšmetošana (DP noteikšana, autoritatīvās datubāzes), priekšmetošanas valodas dažādās pasaules bibliotēkās; Kongresa bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts - galvenie izveides principi un LCSH elektroniskā vidē; Priekšmetošanas metodika. Bakalaura darbs "Priekšmetiskās apstrādes metodika : teorija un praktiskie risinājumi" tiek deponēts Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bibliotēkā.

1. PRIEKŠMETOŠANA KĀ VIENS NO DOKUMENTU INDEKSĒŠANAS VEIDIEM

Pamatojoties uz dokumentos aprakstītajām zināšanām un informāciju, tiek veikta dokumentu tematiskā meklēšana. Tematisko meklēšanu var nodrošināt dažādi meklēšanas kritēriji – kontrolēti un nekontrolēti atslēgvārdi (brīva meklēšana tekstā vai dabiskā valodā), priekšmeti, klasifikācijas indeksi un dokumentu nosaukumi. Lai atvieglotu tematisko meklēšanu, lielāka uzmanība tiek pievērsta piešķirto atslēgvārdu un priekšmetu nodrošinājumam, jo tie tiek izteikti dabiskās valodas vārdu formā. Priekšmetu iedaļu saraksti un informācijas meklēšanas tezauri tiek veidoti, lai standartizētu valodu, kas tiek izmantota dokumenta priekšmeta atveidošanai. Šo izveidoto sarakstu un tezauru uzdevums ir kontrolēt dabiskās valodas sinonīmiju, daudznozīmību un terminu savstarpējās attiecības. Priekšmetu iedaļu saraksti un tezauri ir kontrolētas vārdnīcas, kas sastāv no iepriekš atlasītiem vārdiem un vārdkopām, kurus sauc par indeksēšanas terminiem.

Pirms automatizācijas procesa uzsākšanas bibliotēkās, krājums un tā saturs tika atspoguļots ar kartīšu katalogu palīdzību. Bibliotēkām bija jāuztur vairāki katalogi, lai piedāvātu dažādus pieejas punktus un meklēšanas iespējas. Līdz ar elektronisko katalogu parādīšanos meklēšana kļuva vienkāršāka un fonds pārskatāmāks. Taču drīz vien bibliotēku darbinieki un vadītāji saprata, ka šādā veidā izstrādātie meklēšanas parametri neatspoguļos bibliotēkās krājuma formu un dažādu zinātņu nozaru hierarhiju. Pamata krājuma organizēšana un precīzas tematiskās meklēšanas nodrošināšana vienmēr ir bijusi starp bibliotēkas svarīgākajiem uzdevumiem. Laika gaitā tika izveidota meklēšanas iespēja, izmantojot atslēgvārdus. Teorētiski šādā gadījumā ikviena datubāze spēj nodrošināt tematisko meklēšanu. Taču meklēšana, izmantojot atslēgvārdus, vairumā gadījumu apgrūtina meklēšanas procesu, jo rezultātā tiek atlasīti daudzi neprecīzi un lieki dokumenti, kas prasa papildus laiku to pārskatīšanai. Daudzi dokumenti paliek neatrasti, ja lietotāja pieprasījums ir ļoti aptuvens. Lai lietotājs sasniegtu maksimāli precīzu rezultātu un tiktu atlasīti tikai pieprasījumam atbilstošie dokumenti, tiek izstrādātas kontrolētās vārdnīcas – indeksēšanas sistēmas. Kontrolētā vārdnīcā ikviens priekšmets tiek atveidots tikai ar vienu lietotu terminu; un otrādi – ikvienu terminu atveido tikai viens priekšmets. No ekvivalenta vai sinonīma termina, kas nav izraudzīts par lietoto terminu, veido norādi. Kontrolētās vārdnīcas novērš arī homogrāfu radīto neskaidrību un parāda hierarhiskas vai cita veida attiecības starp terminiem. Kontrolētās vārdnīcas funkcijas :

- 1) Nodrošināt konsekventu priekšmetiskā satura atveidošanu, kontrolējot sinonīmiju, daļēju sinonīmiju un kvazisinonīmiju, kā arī organizējot homogrāfu atšķiršanu, tādējādi izvairoties no priekšmetu izkliedēšanās indeksēšanas un izguves procesā;

- 2) Nodrošināt plašu, semantiski savstarpēji saistītu terminu meklēšanu, kuru saistības pamatā ir gan loģiskās (neatkarīgi no cilvēka apziņas realitātē eksistējošas), gan ar uztveri saistītas attiecības.

Kontrolētās vārdnīcas saraksts ir iepriekšnoteikta dabiskās valodas apakšsistēma, kuru lieto indeksēšanā. Kontrolētās vārdnīcas saraksts var būt:

- 1) Tezauris – kontrolēts terminu saraksts, kura pamatvienība ir deskriptors, kurš parasti atveido viena jēdziena terminus.
- 2) Priekšmetu aprakstgalvu saraksts – kontrolēts terminu saraksts, kurā terminus apzīmē viena jēdziena vai daudzjēdzien aprakstgalvas.

Priekšmeta aprakstgalvu saraksts ietver: priekšmeta aprakstgalvas (vārds vai vārdkopa), sinonīmu kontroli (unificēti indeksēšanas termini), homonīmu kontroli (unikāli indeksēšanas termini), terminu attiecības (plašāki, šaurāki un asociatīvi termini). [3]

Tālāk redzamajā 1. tabulā parādītas atšķirības starp kontrolētu vārdnīcu un indeksēšanu ar atslēgvārdiem – to priekšrocības un trūkumi.

	Priekšrocības	Trūkumi
Kontrolēta vārdnīca	• Intelektuāli atveido dokumenta saturu • Normalizēta valoda • Neatkarība no autora lietotās valodas • Konsekventa un stabila terminoloģija • Skaidrība un precizitāte • Sinonīmu kontrole • Homogrāfu kontrole • Terminu savstarpēju attiecību attēlojums • Loģiskās meklēšanas ērtums	• Nepietiekams elastīgums • Augstas kvalifikācijas personāla nepieciešamība • Atkarība no cilvēku izraisītām indeksēšanas kļūdām • Lēns jaunu jēdzienu iekļaušanas process • Ne vienmēr nodrošina vēlamu konkrētības līmeni
Indeksēšana ar nekontrolētiem atslēgvārdiem	• Elastīgums • Mūsdienīga terminoloģija • Nav nepieciešams augstas kvalifikācijas personāls • Pieļauj automātisku indeksēšanu • Vieglā jaunu jēdzienu iekļaušana • Viegli nodrošināt vēlamu konkrētības līmeni	• Atkarība no autora lietotās valodas • Nav sinonīmu kontroles • Nav homonīmu kontroles (kļūdas izguvē) • Nespēj attēlot terminu attiecības • Lielāka piepūle meklētājam • Grūti veikt loģisko meklēšanu

1.tabula Kontrolētās vārdnīcas un AV indeksēšanas priekšrocības un trūkumi (Lois Mai Čana)

1.1. Priekšmeta noteikšana un aprakstīšana

Dokumentu nodrošināšana ar priekšmetu ir divpakāpju process - satura konceptuālā analīze un šīs analīzes pārtulkošana sistēmas terminoloģijā – indeksēšanas valodā.

Lai labāk izprastu priekšmetošanas procesu, nepieciešams izprast dažādas pamatdefinīcijas, kas saistītas ar priekšmetošanas procesu. (sk. 1. pielikumu)

Dokumenta indeksēšanas procesā tiek veikta dokumenta priekšmetiskā aprakstīšana, nevis dokumenta kā fiziska objekta aprakstīšana. Veicot dokumentu intelektuālo analīzi un izpēti, indeksēšanas procesā jāizmanto indeksēšanas līdzekļi (piem., tezauri vai klasifikācijas tabulas). Pašu indeksēšanas procesu nosacīti var iedalīt secīgos posmos:

- 1) Jāveic dokumenta izpēte un jānosaka atbilstošais priekšmets;
- 2) Jānosaka priekšmetam raksturīgie jēdzieni;
- 3) Jāizsaka atrastie jēdzieni indeksēšanas valodas terminos.

Tātad ir dažādas pieejas priekšmeta noteikšanas procesa raksturošanai.

Lai kvalitatīvi un precīzi veiktu indeksēšanas procesu, indeksētājam, veicot dokumenta izpēti, īpaša uzmanība jāpievērš atsevišķām dokumenta detaļām. Jāiedziļinās nosaukumā un apakšnosaukumā, jāpēta satura rādītājs, ievads vai priekšvārds parasti parāda autora nostāju vai attieksmi pret konkrēto jautājumu, vai mērķi, ar kādu rakstīts darbs. Noderīgs palīgs priekšmeta noteikšanas procesā var būt arī ilustrācijas, tabulas un diagrammas. Noteikti jācenšas saprast, kuras ir teksta svarīgākās daļas. Atšķiras arī iespīestu un neiespīestu dokumentu izpētes process, jo ne vienmēr indeksētājam ir iespēja iepazīties ar neiespīestiem dokumentiem to pilnā apjomā.

Pēc tam, kad ir veikta dokumenta izpēte, indeksētājam jānosaka jēdzieni, kuri ir būtiski konkrētā dokumenta priekšmeta raksturošanai. Taču indeksētājam jāizmanto nevis visi noskaidrotie jēdzieni, bet jāizvēlas jēdzieni atkarībā no tā, kādam mērķim veikta dokumenta indeksēšana (iespīestā rādītāja veidošana, elektroniskās datubāzes veidošana u.c.) Jēdzienu daudzumu var ietekmēt arī indeksējamā dokumenta apjoms. Veicot dokumenta indeksēšanu, indeksētājam jāievēro divas ļoti svarīgas lietas - pilnīgums un konkrētums. Izvēloties jēdzienus, nepieciešams noteikt visus iespīejamos lietotājam svarīgos jēdzienus. Apstrādājot konkrētās nozares dokumentu, jāatceras, ka tas jāpadara viegli atrodamas arī citiem potenciālajiem lietotājiem, ne tikai konkrētās nozares speciālistiem, lai informācija būtu pieejama ikvienam interesentam. Izvēlētie jēdzieni jānosaka pēc iespīejas konkrētāk. Nedrīkst pieļaut, ka kāds noteikts jēdziens tiek atspoguļots ar vispārīgu terminu. Piemēram, grāmatai par prerafaēlītiem jāpiešķir priekšmeta aprakstgalva *Prerafaēlīti*, nevis plašākais termins *Gleznotāji*.

Pieņemot jaunus terminus, indeksētājam jāveic to precizitātes un pareizības pārbaude nozares autoritatīvās vārdnīcās un enciklopēdijās, tezauros vai klasifikācijas tabulās. Ja indeksētājs arī

pēc rūpīgas termina pārbaudes joprojām nav pārlicināts, jāizmanto attiecīgās nozares speciālista palīdzība jaunu terminu izvēlē un arī dokumentu priekšmetošanas procesā.

Indeksēšanas kvalitāte un konsekvence ir atkarīga gan no indeksētāju kvalifikācijas un pieredzes, gan no indeksēšanas līdzekļu kvalitātes. Lai nodrošinātu indeksēšanas konsekvenci, indeksētājam jābūt maksimāli objektīvam – jāizvēlas un jānosaka atbilstošākās priekšmetu iedaļas. Neprecīza un nevienveidīga indeksēšanas terminu izvēle ietekmē indeksēšanas valodas sistēmas darbību. Indeksētājam jābūt pietiekoši zinošam tajā nozarē, ar kādiem dokumentiem viņš strādā. Lai kvalitatīvi veiktu indeksēšanas procesu, nepieciešams izprast nozares terminus un konkrētās indeksēšanas valodas darbību un noteikumus. Indeksētājam būtu vēlams tiešs kontakts ar lietotāju, jo tad ir iespējams noteikt, vai atsevišķi termini neveido nepareizas kombinācijas un neapgrūtina meklēšanas procesu. Indeksēšanas kvalitātes nodrošināšanai svarīgi ir arī tas, lai valodā viegli varētu iekļaut jaunus terminus un veikt izmaiņas terminoloģijā, kā arī pielāgot to lietotāju vajadzībām.

Priekšmetiskās apstrādes procesā tiek izmantotas speciāli šim mērķim izveidotas priekšmetu valodas.

Ir divi galvenie indeksēšanas politikas jautājumi, kas jāizstrādā katrai bibliotēkai, neatkarīgi no tā, kādu indeksēšanas valodu tā lieto un kādu indeksēšanas politiku izmanto bibliotēka, kura ir izveidojusi izmantoto indeksēšanas valodu:

- 1) indeksēšanas dziļums, t.i., kādā hierarhijas līmenī bibliotēka lieto indeksus;
- 2) principu noteikšana, pēc kuriem tiek izstrādāti dokumentu indeksēšanas noteikumi un pašu noteikumu formulēšana. [9]

1.2. Autoritatīvie ieraksti

Kā minēts koncepcijā “Vienota autoritatīvo ierakstu izveides sistēma Latvijas bibliotēkām”, virkne starptautisku dokumentu, analizējot un apspriežot bibliotēku lomu un funkcijas informācijas sabiedrībā par vienu no galvenajiem uzdevumiem izvirza informācijas pieejamības nodrošinājumu. Informācijas pieejamība ir atkarīga no informācijas apstrādes iespējām. Kvalitatīva informācijas apstrāde ir priekšnosacījums pilnīgai un precīzai informācijas meklēšanai un izguvei dažāda veida informācijas sistēmās. Lai informācijas apstrāde būt kvalitatīva, bibliotēkām un citām informācijas iestādēm jānodrošina precīza bibliogrāfisko datu ievade un līdzekļi, kas veiktu pieejas punktu kontroli. Bibliotēku praksē tā ir autoritatīvā kontrole, kuru īsteno ar autoritatīvajām datubāzēm. [7]

1977. gadā Universālās bibliogrāfiskās kontroles starptautiskais birojs (UBC) sāka darbu pie projekta sagatavošanas, lai izveidotu starptautisku standartu autoritatīvo ierakstu veidošanai. Šī

standarta mērķis ir nodrošināt autoritatīvas informācijas apmaiņu, nodrošinot standartizētu autoritatīvo ierakstu attēlošanu. Darbu pie projekta 1979. gada augustā uzsāka speciāla darba grupa un 1984. gadā IFLA publicēja izdevumu – Autoritatīvie un uzziņu ieraksti (Authority and Reference Entries). Pats standarts ilga darba rezultāta tika publicēts 1993. gadā.

Autoritatīvās kontroles pamatmērķis ir nodrošināt vienotas leksiskas vienības (vārda, vārdkopas) formas lietojumu personām, ģeogrāfiskiem nosaukumiem, institūcijām, konferencēm, kā arī dažādiem realitātes objektiem un procesiem. Autoritatīvās kontroles nepieciešamība ir izskaidrojama ar dabiskās valodas daudznozīmību un nenoteiktību, atveidojot realitātes objektus, procesus un parādības dažādos dokumentos. Šīs dabiskās valodas īpašības ir jāņem vērā, apstrādājot dokumentus, lai tos varētu iespējami pilnīgi un precīzi atrast informācijas izguves sistēmās. Jā tās netiek ņemtas vērā, tad, piemēram, sinonīmijas gadījumos, var atrast tikai daļu no atbilstošās informācijas, savukārt daudznozīmības dēļ var tikt atlasīti pieprasījumam un informācijas vajadzībām neatbilstoši dokumenti. [5]

Autoritatīvās datubāzes veido autoritatīvie ieraksti. Tie satur autoritatīvas jeb unificētas, reglamentētas aprakstgalvas, vispārīgās norādes (skatīt) un saistes norādes (skatīt arī), kā arī informatīvas un katalogizētāja piezīmes.

Autoritatīvos ierakstu nosacīti var iedalīt divās lielākās grupās, kas savstarpēji ir cieši saistītas :

- 1) personvārdu / nosaukumu autoritatīvie ieraksti (skat. 1. att)

FMT AU
LDR 00184nz---2200061n--4500
008 980323-n-admnaabn-----a-aaa-----
040 |a NLL
1001 |a Shakespeare, William, |d 1564-1616
4001 |a Šekspīrs, Viljams, |d 1564-1616
4001 |a Шекспир, Уильям, |d 1564-1616
4001 |a Шекспир, Вильям
670 |a Tragedies, 1992; |b titlp.
670 |a Hamlets, 2000; |b titlp.
670 |a Гамлет, принц Датский, 1989; |b тит.л.
670 |a Kongresa bibliotēkas normatīvatne
670 |a Enciklopēdiskā vārdnīca, 1991; |b 2. sēj., 229. lpp.
670 |a Большой энциклопедический словарь, 1997; |b с. 1368
CAT |c 20030604 |l LNC10 |h 1207
SYS 000008389

1. attēls. Personvārda priekšmeta aprakstgalvas autoritatīvais ieraksts LNB datubāzē

2) priekšmetu un klasifikācijas indeksu autoritatīvie ieraksti (skat. 2. att.)

FMT AU
LDR ----nz-----n--4500
001 000049681
005 20040902131519.0
008 040902-n|anznnaaba|||||||a|ana|||--
040 |a NLL
150 |a Reliģija un zinātne
450 |a Religion and science
450 |a Kristietība un zinātne
450 |a Zinātne un reliģija
670 |a Kongresa bibliotēkas autorit. datne
91503 |a 20040902.03GERDAK
CAT |a 03GERDAK |b 01 |c 20040902 |l LNC10 |h 1315
CAT |c 20050930 |l LNC10 |h 1544
550 |a Dabiskā teoloģija |w h
SYS 000049681

2. attēls. Tematiskās priekšmeta aprakstgalvas autoritatīvais ieraksts LNB datubāzē

Dokumentu priekšmetiskajai apstrādei tiek izmantotas dažādas priekšmetu iedaļu valodas. Tas atkarīgs no katras valsts pieredzes un izstrādātās indeksēšanas politikas.

2. PRIEKŠMETU VALODU LIETOJUMS DAŽĀDU VALSTU BIBLIOTĒKĀS

Laika gaitā atsevišķās valstīs, kas veic dokumentu priekšmetisko apstrādi, izveidotas priekšmetiskās indeksēšanas sistēmas jeb priekšmetu valodas. Par šo sistēmu uzturēšanu un veidošanu atbildīgas ir konkrēto valstu nacionālās bibliotēkas. Sistēmu izveide pārsvarā notikusi 20. gs. otrajā pusē. Tas cieši saistīts ar bibliotēku automatizācijas vispārīgo attīstību 20. gs. otrajā pusē.

Aprakstot katras valsts izveidoto priekšmetiskās indeksēšanas sistēmu, uzrādīts priekšmetu valodas nosaukums, izveides vēsture un atbildīgā iestāde.

2.1. Francija

Francijas priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - RAMEAU - Repertoire d'Autorite-Matiere Encyclopedique et Alphabetique Unifie.

RAMEAU ir enciklopēdijas tipa priekšmetu autoritatīvo ierakstu saraksts, kas balstās uz Francijas Nacionālās bibliotēkas veidotajām priekšmetu iedaļām un to autoritatīvajiem ierakstiem. Priekšmetu iedaļu autoritatīvie ieraksti tiek veidoti kopš 1980. gada.

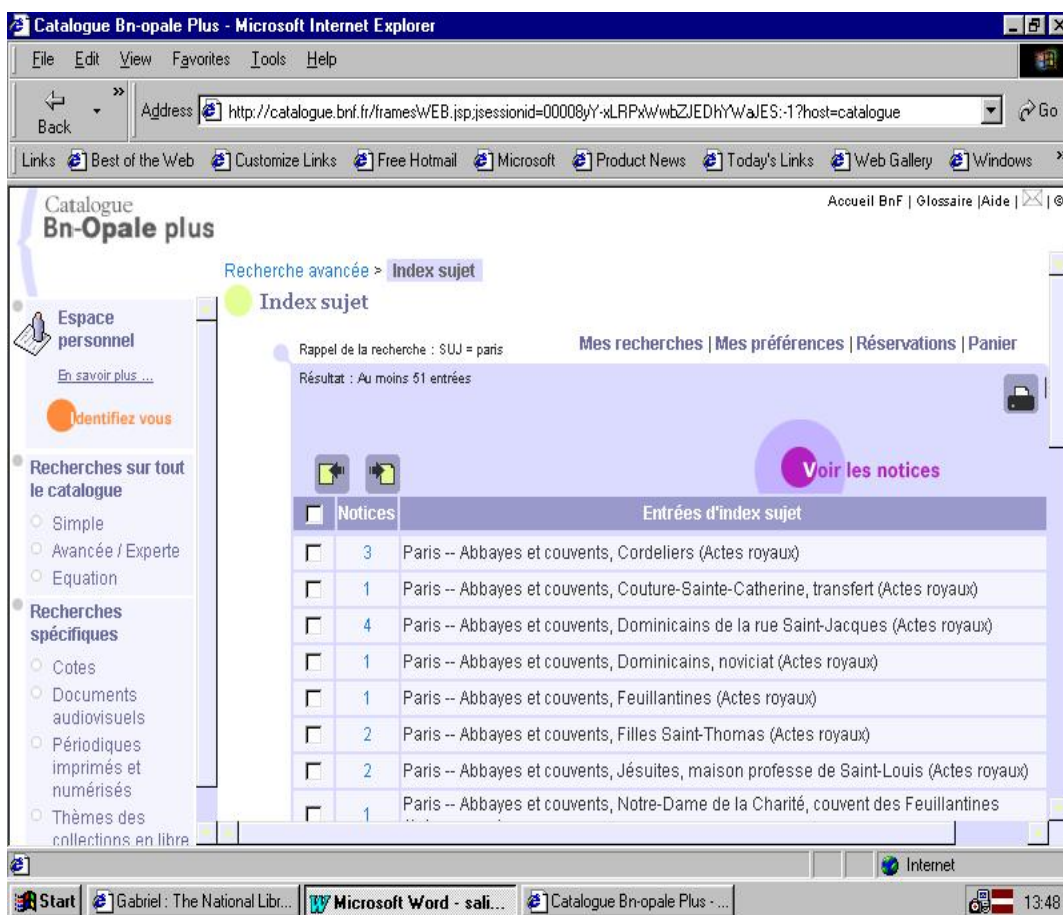
1988. g. nacionālā līmeņa tīkls RAMEAU pirmo reizi bija publiski pieejams visām Francijas bibliotēkām. Ar laiku tas kļuva par uzziņu līdzekli un tā izmantotāju skaits strauji pieauga. No 1998. g. janvāra tas ietver apmēram 200 000 priekšmetu iedaļu un tiek lietots gandrīz visās akadēmiskajās bibliotēkās, simtiem publiskajās bibliotēkās un dokumentācijas centros Francijā un citās Eiropas valstīs.

RAMEAU ir priekšmetu iedaļu valoda, kas tiek lietota, lai izveidotu pirmskoordinētu priekšmetu sistēmu saskaņā ar konkrētiem sintakses likumiem. Priekšmetu iedaļu un autoritatīvo ierakstu veidošana notiek saskaņā ar franču valodas semantiku, sintaksi un terminoloģiju; tās ir balstītas uz nacionālajām terminoloģiskajām vajadzībām. Papildinot un uzlabojot šo sarakstu, tiek ņemti vērā arī RAMEAU sistēmas lietotāju priekšlikumi. Papildinājumus veic speciāli izveidota Francijas Nacionālās bibliotēkas darba grupa, kas nodrošina autoritatīvo ierakstu pareizu izveidi un saturu.

Autoritatīvo ierakstu pareiza izveide tiek nodrošināta, izmantojot RAMEAU indeksēšanas rokasgrāmatu (Guide d'indexation RAMEAU), kas satur indeksēšanas noteikumus un brīvi lietojamo apakšiedaļu sarakstu. Šī rokasgrāmata lielākoties ir adaptēta pēc ASV Kongresa

bibliotēkas priekšmetiskās apstrādes rokasgrāmatas. Rokasgrāmata ir papildināta ar dažādiem avotiem

viens no tiem ir standarts NF Z 47-200 (Priekšmetu autoritatīvie ieraksti. Struktūra un lietošanas noteikumi), kas tiek iekļauts katrā rokasgrāmatas pārstrādātajā variantā.

3. attēls. Francijas Nacionālās bibliotēkas izveidotais priekšmetu iedaļu saraksts

2.2. Irāna

Persiešu priekšmetu iedaļu saraksta (List of Persian Subject Headings) izveide uzsākta 1969. g. Saraksts veidojies un ticis nostiprināts soli pa solim gadu gaitā līdz ar katras grāmatas apstrādi. Tādā veidā priekšmetu karfītes kopā ar nepieciešamajām norādēm tika pakāpeniski sasaistītas un sakārotas kopīgā alfabētiskā sarakstā.

Pēc filozofijas un formāta šis saraksts ir ļoti līdzīgs LCSH. Tas nav tulkojums, bet gan oriģināli veidots saraksts, kas atbilst persiešu literatūras izdevumu kritērijiem.

Pirmais iespiestais izdevums, ko publicēja Irānas Nacionālā bibliotēka, ir izdots 1984. g. Kopš tā laika ir publicēti dažādi pielikumi un izmaiņas.

1994. g. tika publicēts otrais izdevums, kas ietvēra priekšmetu iedaļas, kas izveidotas un izmantotas grāmatu apstrādē Irānas Nacionālajā bibliotēkā no 1969. līdz 1993.g.

2.3. Kanāda

Kanādas priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - Canadian Subject Headings (CSH)

Pirmie mēģinājumi izveidot grāmatu tēmām specifiskus priekšmetus un atdalīt tos no LCSH tika veikti 1968. g. Pirmais izdevums, ko izstrādāja Kanādas Nacionālā bibliotēka, iznāca 1978. g. Tālāk sekoja vēl 2 iespiestie izdevumi 1985.g. un 1992.g. ar regulāriem papildinājumiem. Internetā CSH ir pieejams kopš 2000. g.

CSH ir priekšmetu iedaļu saraksts, kas, izmantojot kontrolēto vārdnīcu, atklāj Kanādā izdoto dokumentu saturu. CSH izveides galvenais mērķis ir saistīts ar kanādiešiem nozīmīgo dokumentu precīzāku apstrādi kultūras, ekonomikas, vēstures, literatūras, politiskajā un sociālajā sfērā. CSH priekšmetu iedaļas ir angļu valodā, bet tām ir ekvivalenti franču valodā - Repertoire de vedettes-matiere, ko izstrādā un uztur Lavālas Universitātes bibliotēka.

4. attēls. Kanādas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts

CSH ir veidots, par pamatu ņemot LCSH, izmantoti tie paši principi un uzbūves struktūra. Galvenā atšķirība ir tā, ka šajā CSH sistēmā tiek likts uzsvars uz tematiem, kas tieši saistīti ar Kanādu - Kanādas vēsture, Kanādas literatūra utt.

2.4. Krievija

Krievijas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksta veidošana aizsākta 1931.g. līdz ar priekšmetu kataloga veidošanu. Pilnīgs priekšmetu iedaļu saraksts joprojām pastāv tikai kartīšu formā. Priekšmetu iedaļu sarakstam šobrīd nav ne iespiesta, ne elektroniska varianta. Taču šis saraksts pamazām tiek pārveidots mašīnlasāmā formā un tiek izmantots par pamatu autoritatīvo ierakstu veidošanā.

Krievijas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts sastāv no vairāk nekā 1 milj. kartītēm ar sekojošām kategorijām: personvārdi; institūcijas; ģeogrāfiskie nosaukumi; unificētie nosaukumi un tematiskās priekšmetu iedaļas. Turklāt bez pamatkartītēm iedaļu saraksts ietver arī "sk'." un "sk.arī" norādes.

Igu laiku priekšmetiskā indeksēšana Krievijas bibliotēkās bija aktuāla problēma, jo šajā apstrādes procesā atšķirīgās bibliotēkās tika izmantoti dažādi metodiskie materiāli un apstrādes tehnikas. Lai risinātu šo problēmu, Krievijas Nacionālā bibliotēka sagatavoja un izdeva jaunus indeksēšanas noteikumus un situācija priekšmetiskās indeksēšanas jomā pamazām uzlabojas.

СЛОВАРЬ	
☐	РОССИЯ, 18 В. (Д Л) 1
☐	РОССИЯ, 18 В. (Ж Л) 1
☐	РОССИЯ, 19 В. (Д Л) 3
☐	РОССИЯ, 19 В. (Д Л) (Т 2) 1
☐	РОССИЯ, 19 В. (Ж Л) 16
☐	РОССИЯ, 19 В. (Ж Л) (Т 1) 1
☐	РОССИЯ, 19-20 ВВ (Ж Л) 1
☐	РОССИЯ, 19-20 ВВ (Ж Л) 2
☐	РОССИЯ, 20 В. (Ж Л) 1
☐	РОССИЯ, КОНСТИТУЦИЯ 1
☐	РОССИЯ, УСТАВ МОРСКОЙ 1
☐	РОССИЯ 9
☐	РОССИЯ ВЕРХОВНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД - ИСТОРИЯ - 1825 - 1826 1
☐	РОССИЯ ВРЕМЕННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО (1917) 1
☐	РОССИЯ ГОС. ДУМА 2
☐	РОССИЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДУМА 3
☐	РОССИЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДУМА - ВЫБОРЫ 1
☐	РОССИЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДУМА. МУСУЛЬМАНСКАЯ ФРАКЦИЯ 1
☐	РОССИЯ М-ВО ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ 1
☐	РОССИЯ М-ВО ПУТЕЙ СООБЩЕНИЯ (1917, ФЕВР.ОКТ.) 1

5. attēls. Krievijas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts

2.5. Polija

Pirmā Polijas priekšmetu iedaļu vārdnīca tika publicēta 1956. g. (Słownik tematów dla bibliografii I katalogów w układzie przedmiotowym). Kā turpinājums šai vārdnīcai 1989. g. tika publicēta Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu vārdnīca. Šīs vārdnīcas jaunais pārstrādātais izdevums iznācis 1993. g.

Šī vārdnīca tiek izmantota kā nacionālajā, tā arī publiskajās bibliotēkās. Instrukcijas priekšmetiskajai indeksēšanai un priekšmetu kataloga izveidei (Instrukcja tematowania i katalogu przedmiotowego) tika sagatavotas un publicētas 1991.g. kā turpinājums 1946. g. izdotajai rokasgrāmatai Priekšmetu katalogs (Katalog przedmiotowy). Mūsdienās apstrāde notiek elektroniskā formātā un priekšmetu iedaļu saraksts tiek veidots kā elektroniskā kataloga sastāvdaļa (*skat.2.att.*)

The screenshot shows a web browser window displaying the National Library WebOPAC search results for the subject 'Polska'. The page includes a search bar, navigation buttons, and a table of results. The table has columns for 'Num', 'Mark', 'SUBJECTS (1-12 of 6231)', 'Year', and 'Entries 28825 Found'. The results list various subject categories related to Poland, such as 'Polska -- 7 Related Subjects', 'Polska', and 'Polska -- 6-19 w. -- wydawnictwa popularne'.

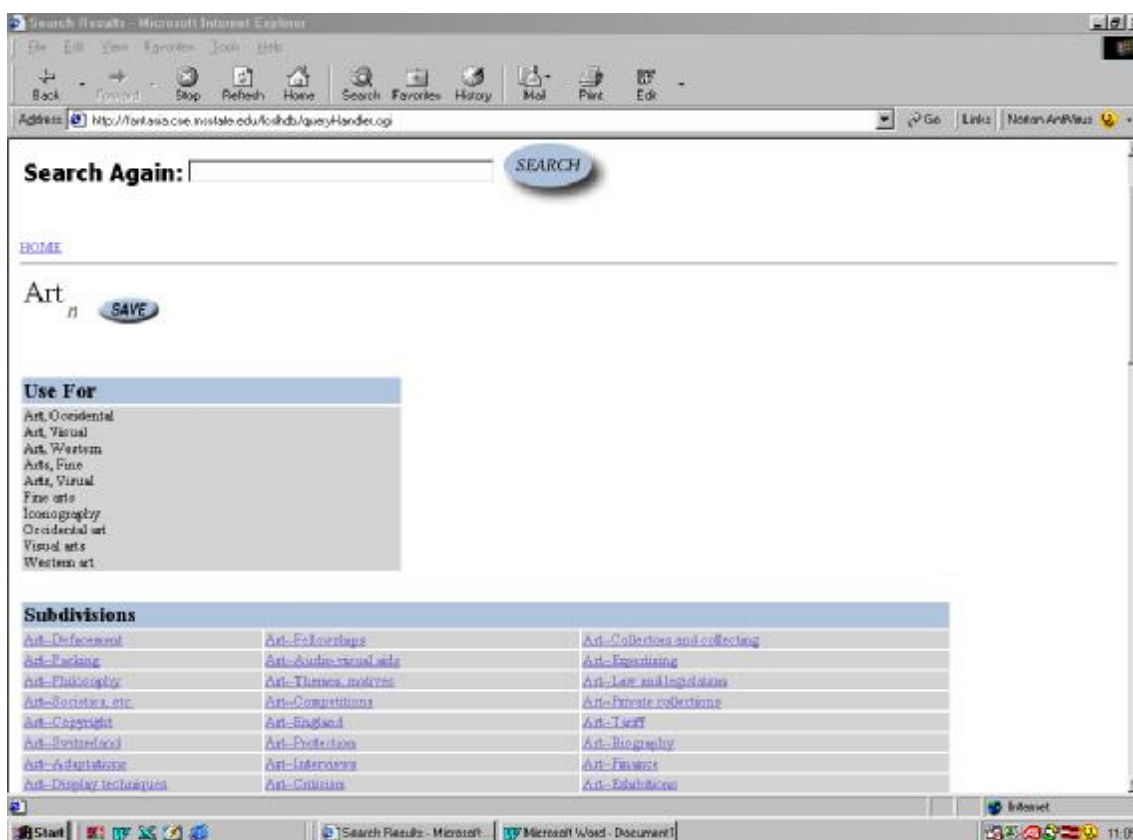
Num	Mark	SUBJECTS (1-12 of 6231)	Year	Entries 28825 Found
1	☐	Polska -- 7 Related Subjects		7
2	☐	Polska		6
3	☐	Polska -- 6-19 w. -- wydawnictwa popularne	1848	1
4	☐	Polska -- 7-19 w.	1918	1
5	☐	Polska -- 9-10 w.		2
6	☐	Polska -- 9-11 w.		2
7	☐	Polska -- 9-12 w.		6
8	☐	Polska -- 9-12 w. -- materiały pomocnicze dla szkół podstawowych	1992	1
9	☐	Polska -- 9-12 w. -- źródła		2
10	☐	Polska -- 9-13 w.		2
11	☐	Polska -- 9-14 w.		4

6. attēls. Polijas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts

2.6. Portugāle

Portugāles priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - SIPORBASE - Sistema de Indexacao em Portugues .

SIPORBASE ir pirmskoordinēta priekšmetu indeksēšanas sistēma, ko veido un attīsta Portugāles Nacionālā bibliotēka kopš 1987. gada, kad automatizācijas procesa rezultātā radās vajadzība pēc bibliogrāfisko procesu un standartu izvērtēšanas. Līdz 1987. g. priekšmetu izguvei bibliotēkas katalogos tika izmantots UDK. Jaunajā informācijas apstrādes vidē tika izjusta vajadzība pēc alfabētiskās priekšmetu sistēmas. Sistēma tika izstrādāta, ņemot vērā iepriekš izveidoto sistēmu pieredzi un noteikumus. Galvenā ietekme nāca no ASV Kongresa bibliotēkas.

7. attēls. Portugāles Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts

Tādā veidā SIPORBASE var salīdzināta ar LCSH, lai gan tā ir atšķirīga vairākos aspektos - brīvi lietojamās apakšiedaļas, saliktās apakšiedaļas u.c. elementi netika adaptēti no LCSH.

SIPORBASE rokasgrāmatā var iepazīties ar teorētisko bāzi un galvenajiem noteikumiem un instrukcijām, lai iegūtu nepieciešamās zināšanas visu līmeņu priekšmetiskās apstrādes veikšanai.

SIPORBASE rokasgrāmata tika radīta kā profesionāls līdzeklis, kas regulāri tiek papildināts un paplašināts. Par rokasgrāmatas uzturēšanu, papildināšanu un publicēšanu atbildīga ir nacionālā

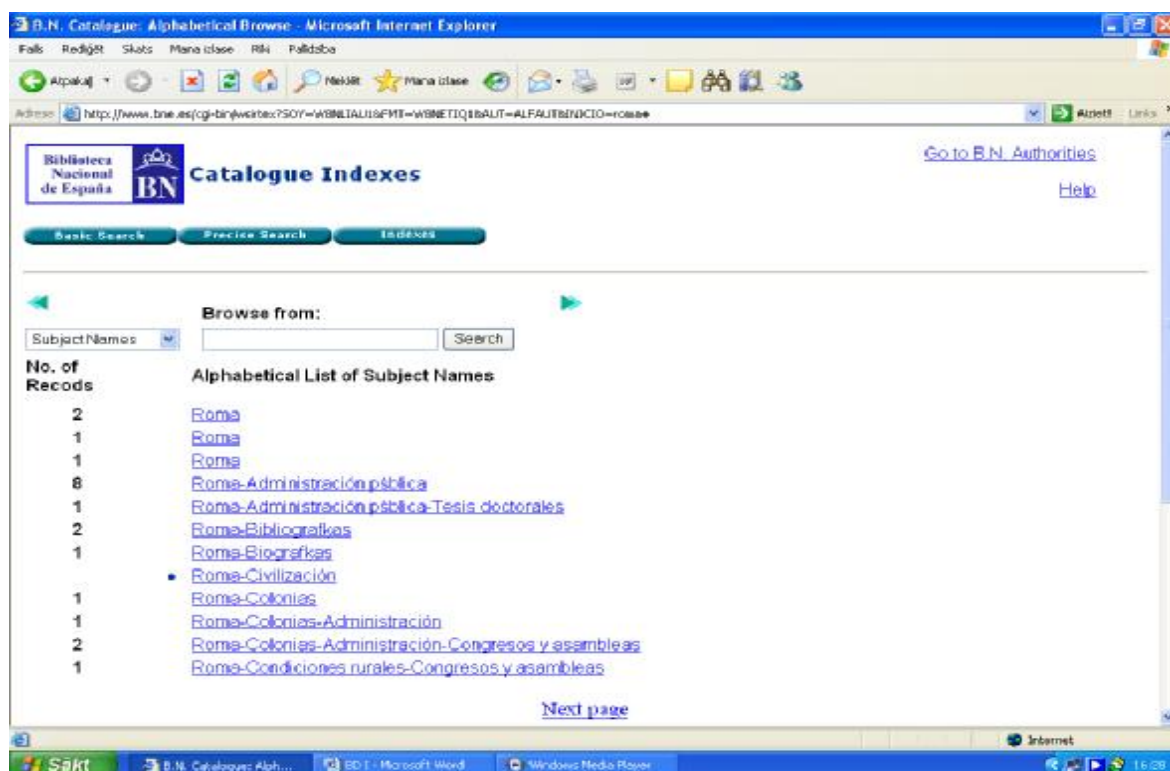
bibliotēka. SIPORBASE tiek lietota dokumentu indeksēšanai kopš 1989. g. Kopš 1992. g. rokasgrāmatas veidošanā ir iesaistīta arī speciāla Koordinēšanas komiteja. Pašreiz lietotā rokasgrāmata ir izdota 1998. g. Tas ir trešais pārstrādātais un uzlabotais izdevums, kurā pirmo reizi ir iekļauts alfabētiskais priekšmetu rādītājs.

SIPORBASE nav pieejama iespīestā veidā, bet tikai kā elektroniska datubāze.

2.7. Spānija

Spānijas priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - Encabezamientos de Materia de la Biblioteca Nacional.

Spānijas Nacionālā bibliotēka lieto un veido pirmskoordinēto priekšmetu indeksēšanas sistēmu, kopš tika radīts klasifikācijas dienests 20. gs. 50. gados. Šī dienesta uzdevums ir kontrolēt priekšmetiskās indeksēšanas un UDK piešķiršanas procesu izdevumiem, kas ienāk Nacionālajā bibliotēkā, ieskaitot visas publikācijas, kas tiek uzkrātas Nacionālajā bibliotēkā kā obligātais eksemplārs. Priekšmetu ierakstiem tiek veidoti autoritatīvie ieraksti, kas atspoguļo visas raksturīgās priekšmetu pazīmes: nelietotos terminus, šaurākus terminus, piezīmes un norādes.

8. attēls. Spānijas Nacionālās bibliotēkās priekšmetu iedaļu saraksts

1986. g. Kultūras ministrijas komisija izdeva priekšmetu iedaļu sarakstu publiskajām bibliotēkām (Lista de Encabezamientos para Biblioteca Publicas), kas balstās uz nacionālās

bibliotēkas izveidotajām priekšmetu iedaļām un to struktūru. 1987. g., kad tika uzsākts nacionālās bibliotēkās automatizācijas process, šis saraksts tika izmantots kā galvenais autoritatīvais avots. Šis saraksts (*skat. I.zīm*) laika gaitā ir pārveidots un papildināts no 5 000 līdz apmēram 250 000 priekšmetu autoritatīvajiem ierakstiem. 1991.g., kad tika mainīta automatizācijas sistēma, tika mainīta arī attiecību sistēma, kas pastāv starp terminiem, un tā kļuva par hierarhisko attiecību sistēmu, kā arī tika radīts jauns apakšlauks apakšiedalījumiem IBERMARC formātā

Priekšmetu autoritatīvie ieraksti 1996. g. tika publicēti CD-ROM formātā.

2.8. Vācija

Vācijas priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - RSWK - Regeln für den Schlagwortkatalog. Vācu priekšmetiskās indeksēšanas sistēma tika radīta un attīstīta 20. gs. 80. gados. Sistēmas izveidē piedalījās priekšmetiskās indeksēšanas speciālisti no valsts, universitāšu un publiskajām bibliotēkām. Šī sistēma tika radīta, lai piedāvātu priekšmetiskās indeksēšanas metodes, kas spētu apmierināt visu veidu bibliotēku vajadzības un, lai to varētu izmantot automatizētajā vai tradicionālajā katalogizēšanā un bibliogrāfijā. Kopš pirmā izdevuma iznākšanas 1986. g., Vācijas bibliotēkas izmanto šīs izstrādātās metodes dokumentu priekšmetiskajā apstrādē. Ar šo sistēmu strādā arī valstis, kuras atrodas blakus Vācijai, piemēram, Austrija.

1991.g. tika publicēts 2.izdevums kopā ar praktisku piemēru attēlojumu visu veidu publikācijām (Beispielsammlung zu den Regeln für den Schlagwortkatalog) un RSWK noteikumiem un komentāriem. Arī šos izdevumus izstrādāja īpaša ekspertu grupa, kas regulāri apspriež problēmas, kas saistītas ar RSWK uzturēšanu un nacionālās priekšmetu autoritāšu datnes "Schlagwortnormdatei" (SWD) attīstību.

SWD ir vissvarīgākais metodiskais materiāls visām bibliotēkām, kas strādā ar RSWK. SWD sastāv no vairāk nekā pusmiljona ierakstiem un uzziņām par visu veidu priekšmetiem, personu vārdiem, ģeogrāfiskajiem nosaukumiem un institūcijām. Šie ieraksti un kontrolētā vārdnīca pakļaujas attiecīgajiem RSWK likumiem, ir veidoti pēc lielākajām enciklopēdijām, vārdnīcām un uzziņu līdzekļiem, kā arī tiek organizēti saskaņā ar ISO tezaura izveides standartiem. Galvenie SWD veidotāji regulāri apmainās ar jaunāko informāciju par jauniem priekšmetiem un labojumiem. Labojumi un papildinājumi tiek veikti reizi gadā.

Trešais RSWK izdevums tika publicēts 1998. gadā.

2.9. Zviedrija

Zviedrijas priekšmetiskās indeksēšanas sistēma - Swedish Subject Headings

Priekšmetu iedaļu veidošanai un dokumentu priekšmetiskajai apstrādei Zviedrijā ir sena vēsture. 1920. g. Zviedrijas Karaliskā bibliotēka sāka strādāt pie priekšmetu iedaļu kataloga izveides. Darba rezultāts bija iespaidīgs priekšmetu iedaļu katalogs ar visām vadlīnijām, noteikumiem un komentāriem, kas daudz neatšķīrās no mūsdienās starptautiski atzītajiem standartiem un noteikumiem. Vienlaicīgi tika izstrādāta arī speciāla klasifikācijas sistēma Zviedrijas bibliotēkām. Diemžēl Nacionālās Bibliogrāfijas aģentūras aktivitātes dokumentu priekšmetiskās apstrādes jomā neguva atbalstu un šīs intereses trūkums saglabājās vēl daudzus gadus.

Jautājums par priekšmetu iedaļu veidošanu atkal nonāca darba kārtībā līdz ar katalogizācijas automatizācijas procesu. Zviedrijas bibliotēku apvienotais katalogs (LIBRIS) tika radīts 1970. gados. Katra bibliotēka iesaistījās un līdzdarbojās kataloga izveidē, taču priekšmetu ierakstu izveide nekļuva par kopīgi risināmu jautājumu un palika katras bibliotēkas ziņā. Daži bibliotekāri no dažādām bibliotēkām veica smagu darbu, lai pārliecinātu citas bibliotēkas par priekšmetiskās apstrādes nozīmīgumu. Pēc ilga un smaga darba tika panākta vienošanās par kopīgu darbu priekšmetiskās apstrādes valodas izveidošanā.

Šajā darba sagatavošanas procesā ļoti svarīgi bija kontakti ar attiecīgajām IFLA's sekcijām, kā arī pieredzes gūšana no citām bibliotēkām.

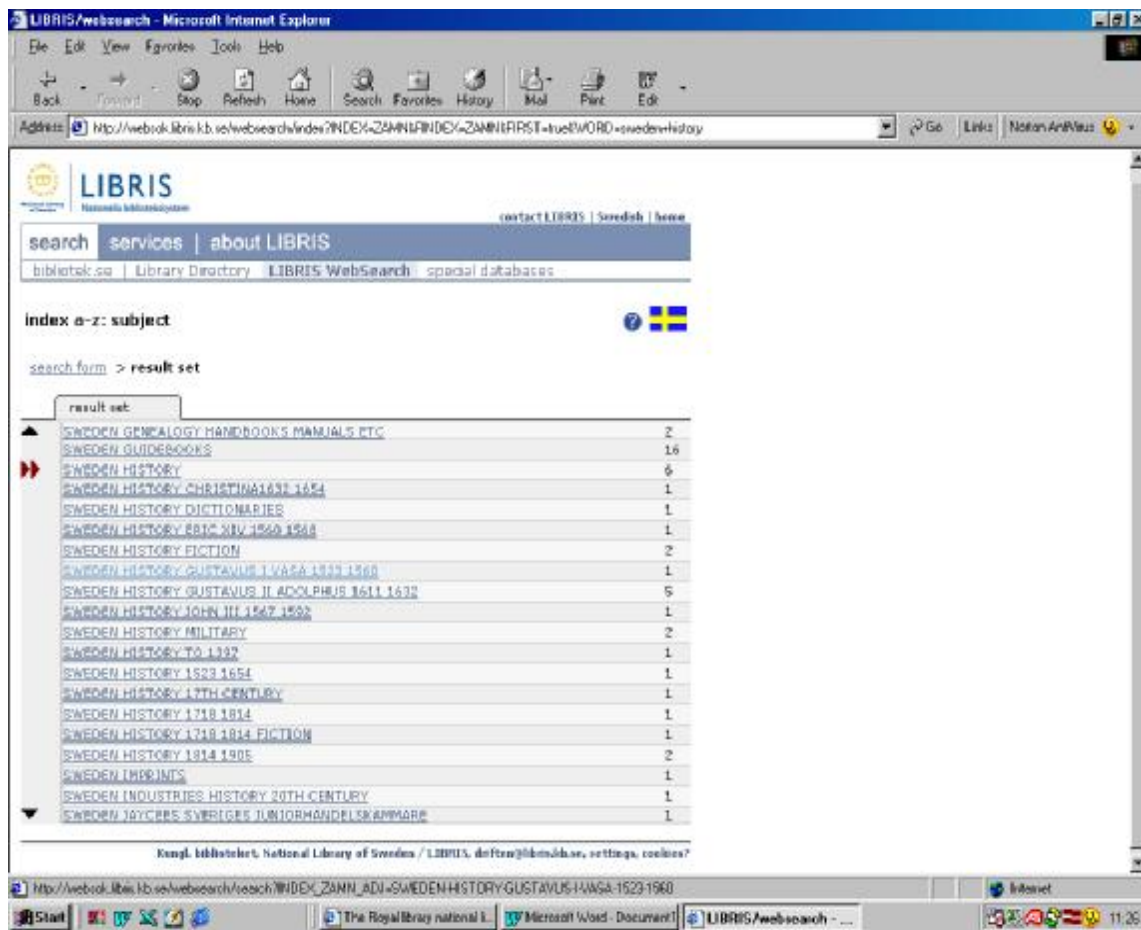
1999.g. bija radīta datu bāze programmā Access - Swedish Subject Headings (SSH) . Taču līdz šim brīdim tika veikti daudzi nebūt viegli priekšdarbi - citu bibliotēku pieredzes pētīšana, teorētiskās literatūras lasīšana, piedalīšanās dažādos semināros un konferencēs u.c.

1999.g. situācija bija sekojoša:

- 1) Bija radīta priekšmetu iedaļu datubāze;
- 2) Tika pieņemts lēmums sekot LCSH un RAMEAU paraugam;
- 3) Karaliskās bibliotēkas pārstāvim tika dots uzdevums noorganizēt Kentuki universitātes profesores un LCSH ekspertes Lois Mai Čanas lekcijas Zviedrijas Karaliskajā bibliotēkā.

Tālākais darba process noritēja sekmīgi un Zviedrijas Karaliskās bibliotēkās izveidotā priekšmetu iedaļu datubāze pamazām tiek pielāgota un pārveidota identiski LCSH. Lai to izdarītu, tika izstrādāts speciāls projekts - Swedish LCSH Project. Projekta galvenais mērķis bija uzlabot priekšmetiskās apstrādes procesu un veicināt sadarbību starp bibliotēkām. Zviedrijas speciālistu mērķis nebija radīt unikālu sistēmu, bet adaptēt kādu starptautiski atzītu sistēmu, kas palīdzētu gan katalogizētājiem, gan lietotājiem.

Šodien gandrīz visas universitāšu un zinātniskās bibliotēkas, kas strādā ar LIBRIS sistēmu, kā arī Nacionālā Bibliogrāfijas aģentūra, izmanto SSH, un bibliogrāfisko ierakstu kvalitāte ir daudz labāka nekā pirms projekta uzsākšanas un tā turpina uzlaboties. Joprojām ir vairāki jautājumi, pie kuru risināšanas strādā speciālas darba grupas, kas turpina risināt problēmsituācijas.

9. attēls. Zviedrijas Nacionālās bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts

Apskatot šīs dažādās pasaules valstīs izveidotās priekšmetiskās indeksēšanas sistēmas, var secināt, ka Amerikas Kongresa bibliotēkas izveidotajam sarakstam ir bijusi liela ietekme indeksēšanas sistēmu attīstībā kopumā. Pie sistēmu uzturēšanas un papildināšanas strādā nacionālās bibliotēkas un speciālas darba grupas. Visas sistēmas tik regulāri papildinātas un uzlabotas. Tās valstis, kurās tiek adaptēts LCSH, tomēr ņem vērā konkrētās valsts dabīgās valodas un kultūras īpatnības, kā arī bibliotēkas fonda specifiku un lietotāju informacionālās vajadzības. Pārsvārā nacionālo bibliotēku izveidotās vai adaptētās sistēmas lieto vairākums no valsts bibliotēkām, pielāgojot savām vajadzībām.

3. LCSH – KONGRESA BIBLIOTĒKAS PRIEKŠMETU IEDAĻU SARAKSTS

3.1. LCSH izveides vēsture

LCSH ir priekšmetu iedaļu saraksts ar vissenāko vēsturi. Priekšmetu iedaļu saraksta vēsture aizsākās līdz ar KB pārvietošanu no Kapitolija uz jaunu ēku 1897.g. Īsi pēc tam, kad bibliotēka tika pārvietota, tās augstākās amatpersonas saskārās ar problēmu par kolekcijas organizēšanu. 1897.g. tika pieņemts lēmums par jaunas klasifikācijas sistēmas ieviešanu. 1898.g. tika pieņemts lēmums veidot katalogu, iekļaujot arī priekšmetu iedaļas un līdz ar to pārveidot pastāvošo katalogu jaunā, vārdnīcas tipa formā. Bibliotēkas lēmums pāriet uz šāda veida katalogu un veiksmīgā priekšmetu iedaļu kartīšu veidošana drīz vien izvirzīja bibliotēku pirmajā vietā un tā kļuva par vadošo institūciju ASV, kas pilnveidoja un attīstīja katalogizāciju un dokumentu apstrādi.

Tā kā KB priekšmetu iedaļas kļuva arvien populārākas, daudzas bibliotēkas izteica vēlēšanos redzēt šo sarakstu iespēstā veidā. 1914.g. pirmo reizi LC izdeva priekšmetu iedaļu sarakstu un kopš tā laika šis saraksts tiek izdots regulāri ar dažādiem papildinājumiem un pielikumiem. Sākotnēji izdevuma nosaukums bija ‘‘ Priekšmetu iedaļas, kas tiek lietotas Amerikas Kongresa bibliotēkas vārdnīcas tipa katalogos’’ (Subject Headings Used in the Dictionary Catalogues of the Library of Congress). Sākot ar astoto izdevumu 1975.g., nosaukums tika mainīts un līdz pat šodienai tas iznāk ar nosaukumu ‘‘Kongresa bibliotēkas priekšmetu iedaļu saraksts’’ (Library of Congress Subject Headings (LCSH)).

Priekšmetu iedaļu saraksta attīstība un veidošana bija katalogizācijas sekcijas uzdevums. Darbs pie jaunā priekšmetu iedaļu saraksta veidošanas sākās jau 1898.g. vienlaicīgi ar pirmo priekšmetu iedaļu kartīšu drukāšanu. Pirmais priekšmetu iedaļu saraksts, ko izveidoja ALA, tika publicēts jau pāris gadus ātrāk. Tas tika iecerēts kā pielikums Čārlza Katera (Charles Cutter) 1876.g. izdotajiem noteikumiem un bija paredzēts mazām un vidējām publiskajām bibliotēkām. [16]

LCSH saraksts sastāv no terminiem un piezīmēm, kas tiek veidoti kopš 1898.g. kā KB priekšmetu katalogs. Lai gan sākotnēji tas tika veidots un attīstīts kā priekšmetu iedaļu saraksts milzīgai vienas konkrētas bibliotēkas kolekcijai, mūsdienās šo sistēmu ir adaptējušas un savā darbā izmanto neskaitāmas bibliotēkas visā pasaulē, tai skaitā arī Lietuvas, Latvijas un Čehijas Nacionālās bibliotēkas.

Daudzas lielākas un mazākas bibliotēkas visā pasaulē ir izmantojušas LCSH kā standartu sava priekšmetu saraksta vai citu kontrolēto vārdnīcu izstrādāšanā.

Viens no iemesliem, kāpēc LCSH ir kļuvis tik populārs un plaši izplatīts, ir tas, ka šis saraksts jau visu 20. gs. ir bijis pieejams citām institūcijām un bibliotēkām. KB savas izveidotās priekšmetu iedaļu kartītes pārdeva jau kopš 1898.g. un šis pakalpojums bija ļoti populārs. KB katalogizācijas un apstrādes informācija kļuva vēl vairāk pieprasīta un izplatīta līdz ar IT attīstību un ienākšanu bibliotēku darba procesos. Ieraksti kļuva vēl vieglāk pieejami, kad tos sāka veidot MARC formātā. Un kopš 1993. g. KB MARC ieraksti ir pieejami tiešsaistē caur internetu ikvienam interesentam.

Atsaucoties uz plaši izplatīto lietojumu un interesi, LC regulāri lūdz citu bibliotēku un institūciju komentārus un ieteikumus un noteikti izskata tos, veicot pārmaiņas vai ieviešot jaunu apstrādes politiku. Šobrīd informācijas speciālisti atzīst, ka LCSH vēl ir tālu no ideālas sistēmas, taču LC kā institūcija ir pārliecināta, ka viņu izveidotā sistēma praktiski ir kļuvusi par standartu dokumentu priekšmetiskās apstrādes un indeksēšanas procesa veikšanai.

3.2. LCSH izveides pamatprincipi

Kopš 20. gs. 80. gadu vidus KB ir publicējusi divus dokumentus, kas ietver informāciju par priekšmetu iedaļu sistēmas izveidi un attīstīšanu. Iepriekš šī informācija ir tikusi publicēta vairākos atsevišķos avotos. Šie izdevumi ir: Priekšmetu aprakstgalvu rokasgrāmata (Subject Heading Manual) un LCSH : Struktūras principi un pielietošanas politika (LCSH : Principles of Structure and Policies for Application) [4]

Veidojot un uzturot priekšmetu iedaļas, tiek ņemti vērā vairāki svarīgi priekšnosacījumi pareizākas sistēmas izveidei. Šie principi aprakstīti Lois Mai Čanas monogrāfijā "Library of Congress Subject Headings/ Principles and Application"

3.2.1. Lietotājs un lietojums

Kopš pašiem kataloga izveides pirmsākumiem par vienu no svarīgākajām funkcijām tiek uzskatīta lietotāju vajadzību apmierināšana. Šis princips ir labi saprotams, bet ir problēmas ar tā izpildīšanu. Lietotāju loks ir ļoti dažāds un arī viņu intereses un vajadzības ir atšķirīgas un mainīgas. Ir veikti neskaitāmi pētījumi par cilvēkiem, kas lieto katalogu, taču joprojām ir grūti atrast vienotus pieņēmumus, uz ko balstīties katalogu izveidē.

Pamatā ir divas atšķirīgas pieejas, kā atrisināt problēmas ar lietotāju vajadzībām:

- 1) Uzskatīt kataloga izmantošanas rādītājus par precīzāko vērtējumu kataloga ierakstu formas un valodas izvēlē.
- 2) Attīstīt sistēmu, kas stingri ievēro loģiskus un konkrēti noteiktus principus, pieņemot, ka lietotājs var apgūt loģisku un konsekventu sistēmu.

Turpinot darbu pie priekšmetu iedaļu sistēmas, KB jāņem vērā arī fakts, ka viņu radītā sistēma mūsdienās kalpo gandrīz kā standarts neskaitāmām bibliotēkām un tāpēc nepieciešams ieguldīt lielu darbu un veikt pētījumus ik reizi, kad tiek veiktas kādas izmaiņas.

3.2.2. Unificētas priekšmetu iedaļas

Priekšmetu iedaļu veidošanas procesā jāievēro princips, ka iedaļām jābūt pastāvīgām, vienvērtīgām. Tas nozīmē, ka, piemēram, vienreiz izvēloties terminu "telefons", tas jāturpina lietot visām atbilstošajām grāmatām; nedrīkst nākamajai grāmatai kā priekšmetu izvēlēties terminu "tālrunis". Jau kopš seniem laikiem kā viens no galvenajiem principiem tiek ievērots princips, ka katram priekšmetam, kas tiek ieviests katalogā, jābūt tikai vienā tā formā.

Lēmums par terminu vienvērtības nepieciešamību radās, kad katalogizētāji saprata, ka darbi par vienu un to pašu tēmu ir izkaisīti un nav vienkopus. Veicot priekšmetisko apstrādi, tika ņemta vērā apstrādājamās grāmatas autora izmantotā terminoloģija. Tika pieņemts lēmums, ka priekšmetu katalogam aiz vienas priekšmetu iedaļas jāapkopo visas grāmatas, kas atbilst attiecīgajam priekšmetam.

Angļu valodā ir daudz sinonīmu, kas iegūti no dažādām valodnieciskām tradīcijām. Daudzas lietas tiek sauktas vairāk nekā vienā vārdā un daudzus jēdzienus var izskaidrot dažādos veidos. Pat vienas valsts dažādos reģionos kādai lietai ir atšķirīgi apzīmējumi. Turklāt ir neskaitāmi vārdi ar ļoti tuvu nozīmi un būtu nepraktiski veidot katru no tiem kā atsevišķu priekšmetu iedaļu. Visos šajos gadījumos tiek izvēlēts tikai viens no dažādajiem iespējamajiem variantiem.

Pastāv variants katru no darbiem izvietot pie katras priekšmeta iespējamās formas, bet tas nozīmē papildus izmaksas un problēmas kataloga uzturēšanā. Tāpēc ir ļoti svarīgi saglabāt šo unificēto iedaļu principu, kas ir pietiekoši sarežģīti indeksēšanas procesa veicējam. Galvenais uzdevums ir padarīt konkrēto avotu lasītājam vieglāk atrodamu un līdz ar to indeksētājam ir jāizvērtē kāds varētu būt lasītāja iespējamais pieprasījums par attiecīgo tematu.

Veidojot priekšmetu iedaļas, jāizdara trīs izvēles:

- ◆ Vārds (kādu vārdu vai vārdkopu izvēlēties jēdziena paskaidrošanai);
- ◆ Forma (gramatiskā konstrukcija);
- ◆ Ievades elements.

Lai saglabātu priekšmetu iedaļu vienveidīgumu un pastāvību, nepieciešams ievērot vairākus principus:

- 1) izvēle starp sinonīmiem (pastāv termini, kuri nav sinonīmi, bet ir ar līdzīgu vai tuvu nozīmi; šādus terminus nepieciešams izvērtēt katrā gadījumā individuāli)
- 2) izvēle starp vārdu dažādu rakstību (šeit jāņem vērā biežāk lietotā vārda forma)
- 3) izvēle starp tehnisku (zinātnisku) un populārzinātnisku terminu;
- 4) izvēle starp novecojušu un mūsdienās lietotu terminu .

Katrai priekšmeta iedaļai jāattēlo tikai viens priekšmets un no sinonīmās formas jānod norāde uz lietoto priekšmeta aprakstgalvu.

3.2.3. Iekšējā konsekvence

Viens no principiem, kas tiek ievērots veidojot priekšmetu iedaļas, ir iekšējā konsekvence jeb izvēles kritēriju nemainīgums. Tas nozīmē, ka līdzīgu tematu ietvaros tiek veidotas vienādas priekšmetu iedaļas. Veidojot kontrolētās vārdnīcas, rodas problēmas ar šī principa ievērošanu - ievērojot konsekvences principu struktūras saglabāšanai, tiek ietekmēta vārda forma un tas bieži nesaskan ar lietošanas noteikumiem. Jau priekšmetu iedaļu veidošanas pirmsākumos Č. Katers bija noteicis, ka, veidojot priekšmetu iedaļas, pirmkārt, jāņem vērā viegla pieeja un saprotamība, loģiku un konsekvenci atstājot otrajā plānā. ASV Kongresa bibliotēka maksimāli cenšas ievērot šo konsekvences principu struktūrā un formā, veidojot struktūrā un formā analogas priekšmetu iedaļas. Ir atsevišķi gadījumi, kad nākas neievērot šo principu, it īpaši, veidojot saliktas priekšmetu iedaļas. Paralēli tiek veikta arī jau izveidoto priekšmetu iedaļu pārskatīšana, lai nodrošinātu analogu priekšmetu iedaļu vienādu gramatisko struktūru un formu. Piemēri:

Monētas, grieķu

Monētas, klasiskās

Monētas, portugāļu

Monētas, sudraba

Monētas, viduslaiku

3.2.4. *Stabilitāte*

Stabilitāte ir princips, kuram literatūrā parasti tiek pievērsta neliela uzmanība, bet kurš joprojām jāievēro ikvienam, kurš strādā ar LCSH. Ņemot vērā faktu, ka ar LCSH strādā arī citas institūcijas, ievērot stabilitātes principu nozīmē, ka pārmaiņas ir jāizdara pakāpeniski, lai citām institūcijām nebūtu jāveic milzīgs ieguldījums un jāpārslogo personāls. Pat tikai nedaudz pārveidojot vecos ierakstu, tas ir milzīgs darbs, kas prasa resursus. Lai neapgrūtinātu lietotājiem informācijas meklēšanu, bibliotēkas personāls cenšas neveikt kardinālās pārmaiņas, lai lietotājam nebūtu no jauna jāamācās jau labi zināmie termini un no jauna jāamācās meklēšana. Tāpēc, izdarot ikvienas izmaiņas, jāizvērtē ieguvumi un izmaksas pārmaiņu veikšanai, kā arī jānovērtē lietotājiem sagādātās neērtības, ja tādas rodas. Taču pārmaiņas gandrīz vienmēr ir uzlabojumi un izmaksas ir to vērtas.

3.2.5. *Pirmskoordinācija un pēckordinācija*

Parasti dokumenti pēc indeksēšanas nonāk vienā no šīm kategorijām, atkarībā no priekšmeta iedaļas uzbūves:

- 1) vienkāršs priekšmets vai jēdziens (piem. *Ziedi*)
- 2) priekšmeta vai jēdziena aspekti (piem. *Ziedu kompozīcijas*)
- 3) divi vai vairāki priekšmeti vai jēdzieni, aplūkoti saistībā viens ar otru (piem. *Ziedi mākslā*)

Vairumā gadījumu dokumentu nav iespējams indeksēt ar vienu terminu vai vienkāršām papildinošām frāzēm. Dokumentu indeksēšanā tiek izmantotas divas pieejas - pirmskoordinācija un pēckordinācija. Izmantojot pirmskoordinēto sistēmu, temata termini un to aspekti tiek saistīti indeksēšanas procesa gaitā, izmantojot prievārdus, lai parādītu kā termini ir savstarpēji saistīti. Pēckordinētā sistēmā galvenā temata jēdzieni un tā aspekti tiek parādīti neatkarīgi viens no otra un lietotājs pats veic terminu kombinēšanu, meklējot konkrētos dokumentus. LCSH pamatā ir pirmskoordinēta sistēma, lai gan jāatceras, ka neviena pirmskoordinēta valoda nevar būt pilnībā pirmskoordinēta. Vairāk vai mazāk tā satur pēckordinētas sistēmas elementus. Lai gan LCSH ir pirmskoordinēta sistēma, praktiskā pieredze rāda, ka daudzas priekšmetu iedaļas prasa veikt pēckordināciju, lai parādītu priekšmeta specifiskumu. Ir ļoti daudz gadījumu, kad netiek veikta priekšmeta iedaļas terminu kombinēšana, lai panāktu šo specifiskumu. LCSH pēckordinētas sistēmas virzienā attīstās līdz ar brīvi lietojamo apakšiedaļu (free-floating) izstrādi, kas ļauj veidot daudz vairāk iespējamās kombinācijas. [3]

3.3. Priekšmetu valodas un LCSH elektroniskajā vidē

Elektroniskās informācijas krājums, kas pieejams internetā, ir milzīgs. Liela daļa no šīs informācijas ir ātri gaistoša un mainīga. Jau šobrīd pastāv un reāli darbojas vairākas sistēmas, kas piedāvā tematisko meklēšanu elektroniskajā vidē un lietotāji lielākoties ir apmierināti ar meklēšanas rezultātiem. Taču paralēli pastāv otra lietotāju grupa, kas ir vīlušies meklētāja atlasītajos rezultātos. Rodas neskaitāmi jautājumi – kādi pasākumi būtu veicami meklēšanas rezultātu uzlabošanai? Vai kontrolētā vārdnīca ir labāka par meklēšanu ar nekontrolētiem AV? Vai KB priekšmetu iedaļu sarakstam arī turpmāk būs tikpat liela nozīme?

Pēdējo desmitgažu laikā AV meklēšanas iespējas nepārtrauktais popularitātes pieaugums rada jautājumu – vai joprojām ir nepieciešamība pēc kontrolētās vārdnīcas? Informācijas speciālisti ar pieredzi bibliogrāfiskās kontroles veikšanā vienmēr atbild ar pārliecinošu ‘‘jā’’. No lielākās daļas informācijas sabiedrības apstiprinošu atbildi var saņemt tikai tajā brīdī, kad meklēšanas rezultāti pavisam neatbilst pieprasījumam. Atšķirībā no brīvas teksta pieejas, kontrolētā vārdnīca palielina meklēšanas rezultātu precizitāti un veic sinonīmijas un homogrāfijas kontroli, un parāda attiecības starp terminiem. Meklēšanā ar AV, pieprasījuma termins atlasīs tikai tos dokumentus, kuros parādās tieši konkrētais termins, pat ja sistēmā ir daudz citu dokumentu par tādu pašu tēmu, bet izvēlēts cits termina sinonīms. Kontrolētā vārdnīca atlasīs visus dokumentus ar konkrēto terminu un arī tā sinonīmiem. Tādējādi pat mūsdienu automātiskās indeksēšanas apstākļos, kontrolētā vārdnīca piedāvā daudz iespēju informācijas izguves rezultātu uzlabošanai, daļēji tāpēc, ka šāda veida vārdnīca atbrīvo lietotāju no pūlēm veikt sinonīmijas un homogrāfu kontroli. Jau vairākus gadus nozares speciālisti aizstāv domu, ka kontrolētā vārdnīca spēj dot daudz atbilstošākus rezultātus, jo rūpes par kontroli tiek uzliktas indeksēšanas sistēmai un indeksētājam. Kontrolētās vārdnīcas piedāvā ievērojamas priekšrocības informācijas izgūvē, taču tajā pašā laikā ir svarīgi atcerēties, ka kontrolētās vārdnīcas sistēmas ieviešana un uzturēšana ir ievērojami dārgāka kā nekontrolēto AV sistēma.

Vārdnīcas kontrole un strukturēta informācijas organizācija ir bijuši galvenie faktori, kas nodrošina piekļušanu bibliotēkas materiāliem, tāpat kā piekļušanu avotiem citā, nosacīti strukturētā vidē. Tas ir neskatoties uz to, ka daudzās tiešsaistes sistēmās kontrolēto vārdnīcu potenciāls ne vienmēr tika pilnībā optimizēts, jo izvēlētais mehānisms nebija adekvāts sinonīmijas un saistīto attiecību attēlošanai. Sarežģītajās mūsdienu tiešsaistes informācijas izguves sistēmās, ieskaitot daudzus publiskās pieejas tiešsaistes katalogus un komerciālās datubāzes, kontrolētā vārdnīca faktiski tika izmantota, lai nodrošinātu priekšmetu pieeju dažādiem resursiem. Jaunais izvirzītais jautājums ir – vai vārdnīcas kontrole un strukturēta organizācija tāpat var būt efektīva arī saskarē ar elektronisko vidi un resursiem? Citiem vārdiem

sakot – vai izveidotie informācijas modeļi ir pietiekoši spēcīgi, lai pārlūkotu avotus elektroniskajā vidē ar tikpat augstu efektivitātes līmeni un precizitāti, kas tiek sasniegta, izmantojot daudz organizētākus informācijas avotus, tādus kā bibliotēku elektroniskie katalogi un tiešsaistes datubāzes?

Ir vairāki acīmredzami pierādījumi, kas sniedz atbildi uz šo jautājumu. Tiešsaistes katalogi tiek izmantoti jau vairākas desmitgades un laika gaitā ir kļuvuši arvien izsmalcinātāki. Tie tika intensīvi pētīti. Tas ir patiesība, ka vairākums meklēšanas nosacījumu globālajā tīmeklī ir mazāk strukturēti nekā publiskās pieejas tiešsaistes katalogi, bet abām šīm vidēm ir arī daudz kopīgu īpašību. Lai noteiktu informācijas resursa apraksta vajadzības un nākotnes virzienus, nepieciešams ņemt vērā iepriekšējo pieredzi. Tāpat arī publiskās pieejas elektroniskie katalogi jāapskata kā daļa no visaptveroša informācijas krājuma un uzziņu aparāta globālajā tīmeklī.

Tajā pat laikā ir ļoti svarīgi atcerēties atšķirības un nevilkt pārāk lielas paralēles starp globālo tīmekli un publiskās pieejas tiešsaistes katalogiem. Lēmumi par bibliogrāfisko kontroli elektroniskajā vidē jāpieņem, pievēršot uzmanību globālā tīmekļa pamatīpašībām, elektronisko resursu pazīmēm un dažādajām informācijas izguves iespējām, pieejas punktiem un mehānismiem, kas tiek izmantoti elektroniskajā vidē. Visi šie faktori ir pietiekami atšķirīgi no tiem, kas ietekmē publiskās pieejas tiešsaistes katalogu darbību.

Kamēr tādi tradicionālie priekšmetiskās pieejas līdzekļi kā priekšmetu valodas un klasifikācijas shēmas ilgu laiku ir pietiekoši labi nodrošinājušas lietotāju informacionālo vajadzību apmierināšanu, pastāv zināmi ierobežojumi to paplašināšanai un derīgumam elektroniskajā vidē. Šeit varētu minēt priekšmetu iedaļu saraksta uzturēšanas izmaksas, to nesavienojamību ar vairākumu globālajā tīmeklī šobrīd izmantotu līdzekļu, un, visbeidzot, nepieciešamību pēc zinošiem speciālistiem, kuri varētu veikt priekšmetošanu saskaņā ar līdz šim izmantoto politiku un noteikumiem. Tīkla resursu labi zināmo apjomu dēļ ir ekonomiski un funkcionāli neiespējami nodrošināt apmācību par bibliogrāfisko datu kontroli tik lielam cilvēku skaitam, lai visus interneta resursus nodrošinātu ar metadatiem. Lai izstrādātu vārdnīcu, kas būtu derīga elektronisko resursu indeksēšanā, vispirms jāievēro vienkāršības princips, lai to efektīvi varētu izmantot cilvēki bez plašas apmācības programmas. Tai jābūt arī elastīgai attiecībā uz datora manipulācijām. Papildus priekšrocība ir tas, ka sistēma ir vienkārša indeksētājiem un arī lietotājiem efektīvu pieprasījumu veidošanā.

Informācijas izguves sistēmai jābūt nodrošinātai ar vēl dažām citām operacionālām prasībām, lai tiktu galā ar globālā tīmekļa resursu izaicinājumu. Viena no tām ir spēja tikt galā ar milzīgo resursu daudzumu un to apstrādi. Atšķirībā no publiskās pieejas tiešsaistes katalogiem, elektroniskās vides lietotāju kontingents nav paredzams un ir ļoti daudzveidīgs, un arī resursi ir

Ļoti daudzveidīgi pēc to formas, satura un valodas. Otra ļoti svarīga prasība kvalitatīvas priekšmetu pieejas līdzekļu nodrošināšanā ir sadarbība un mērogojamība. Ar sadarbību tiek saprasta sistēmas spēja funkcionēt dažādās informācijas vidēs un informācijas izguves modeļos. Ar mērogošanu savukārt tiek saprasta sistēmas spēja funkcionēt dažādas sarežģītības pakāpes sistēmās. Sistēmas, kas ir mērogojamas semantikā un elastīgas sintaksē, struktūrā un lietošanā, ir daudz spējīgākas pieņemt prasības, kas saistītas ar atšķirībām atšķirīgās informācijas izguves vidēs un lietotāju kontingentā. Kontrolētā vārdnīca visdrīzāk neaizstās meklēšanu ar AV, bet tā var būt labs papildinājums meklēšanai ar AV un meklēšanas rezultātu uzlabošanai. Galvenās kontrolētās vārdnīcas funkcijas nevar tikt pilnībā aizstātas ar AV meklēšanu, pat ja tiktu apvienotas pilnīgi visas elektroniski vadāmas AV sistēmas.

Priekšmetu iedaļu saraksti un tezauri sākotnēji bija kā indeksētāju darba līdzekļi un palīgs precīza indeksēšanas termina izvēlē. Vēlāk tie tika padarīti pieejami lietotājiem kā meklēšanas līdzekļi tiešsaistes sistēmās. Tradicionāli kontrolētās vārdnīcas termini, kas ievadīti bibliogrāfiskajā ierakstā, tika izmantoti kā līdzekļi lietotāja informacionālo vajadzību saskaņošanā attiecībā pret krājumu. Priekšmetu iedaļas un deskriptori ar to pavadošajiem ekvivalentiem un saistītajiem terminiem, atvieglo lietotāju izvēlēto terminu saskaņības noteikšanu ar indeksēšanas terminiem.

Pēdējos gados ir izveidojies liels skaits metadatu sistēmu tīkla resursu aprakstīšanai. Lielākā daļa no šīm sistēmām iekļauj priekšmeta elementu un tiek ieteikta kontrolētās vārdnīcas izmantošana. Lēmumu pieņemšana par ieviešanu un kontrolētās vārdnīcas izvēli un organizāciju tiek atstāta attiecīgo institūciju ziņā. Bibliotēku kolekciju un tehnisko servisu asociācijas Priekšmetiskās apstrādes komitejas Priekšmetiskās apstrādes un metadatu apakškomiteja (ALCTS) ieteica elektronisko resursu priekšmetiskās apstrādes sistēmās apvienot AV un kontrolētās vārdnīcas iespējas. Apakškomiteja atzina, ka ir trīs iespējas : lietot jau pastāvošu sistēmu, pārveidot vai adaptēt jau pastāvošu sistēmu vai izveidot pilnīgi jaunu sistēmu.

Katrai no šīm izvēlēm ir skaidras priekšrocības. Eksistējošas sistēmas izmantošana, protams, ir pati vienkāršākā pieeja, ja tā tiek atzīta par piemērotu. No jau pastāvošajām sistēmām LCSH būtu vispiemērotākā izvēle, bet pašreizējā stāvoklī tās sarežģītā sintakse ir šķērslis, jo pakāpe, kādā to lieto cilvēki, kas nav bibliotekāri, ir stipri aprobežota. Ir pieejamas vairākas teicamas priekšmetiskās apstrādes sistēmas, bet kopš globālais tīmeklis kļūst aizvien vairāk starpdisciplinārs un neviendabīgs, divu dažādu sistēmu apvienošana rada nopietnas problēmas šo sistēmu sadarbības jomā. Arī sistēmu izmantošanas tiesību saņemšana varētu radīt zināmas problēmas. Jaunas sistēmas attīstīšana un veidošana liekas ļoti vilinoša. Šāda sistēma varētu balstīties uz pamatīgas teorētiskās bāzes, no vienas puses apvienojot desmitgadu darbu attiecībā uz lietotāju vajadzību un uzvedības pētīšanu, un, no otras puses vairs nebūt apgrūtināta ar tādiem

mehānismiem, kas risina problēmas, kas vairs nav aktuālas. Taču ikvienam ātri vien kļūst skaidrs, ka pilnīgi jaunas, visaptverošas kontrolētās vārdnīcas izveidošana ir ļoti grūts uzdevums, kas prasa daudz laika un milzīgus finansiālos resursus. Turklāt, nebūtu nekādas garantijas, ka jaunā sistēma būtu ievērojami labāka par jau pastāvošajām, citiem vārdiem sakot, ir visai iespējams, ka jaunā sistēma šobrīd esošu problēmu komplektu nomainīt ar jaunu, savu problēmu komplektu. Iespējams, ka tieši šo iemeslu dēļ ALCTS apakškomiteja nolēma, ka daudz praktiskāka būtu jau esošas sistēmas pārveidošana. Kā visaptverošu kontrolētu vārdnīcu apakškomiteja ieteica pārveidot LCSH.

Attiecībā uz LCSH piemērošanu darbībai elektroniskajā vidē, galvenais jautājums ir- vai sistēma, kas ir radīta parastajam katalogam var turpināt būt dzīvotspējīga arī jaunajā vidē? To, kāda sistēma priekšmetiskajai apstrādei tiks izmantota tuvākajās desmitgadēs, noteiks daudzi faktori. Galvenais, protams, ir maksimāla iespējamā efektivitāte. LCSH, kas šobrīd satur vairāk nekā ceturtdaļmiljonu terminu, ir visaptverošākā kontrolētā vārdnīca angļu valodā. LSCH kataloga ieraksti tiek izmantoti visā pasaulē. Priekšmetu iedaļu valodu, kuras pirmsākumi meklējami 1898. gadā, izmanto ne tikai bibliotēkās visā pasaulē, bet arī neskaitāmās citās informācijas glabāšanas un izguves iestādēs. LCSH specifiskās priekšrocības ir :

- bagātīga vārdnīca, kas aptver visas nozares;
- nodrošina gan sinonīmijas, gan homogrāfu kontroli;
- daudz saites starp terminiem;
- pēckordinēta sistēma, kas nodrošina precizitāti informācijas izgūvē;
- atvieglo saliktu priekšmetu iedaļu aplūkošanu ;
- tulkots vai adaptēts tik daudzās valstīs, ka tas faktiski ir kļuvusi par universālu kontrolētu vārdnīcu.

Neskatoties uz šīm priekšrocībām, LCSH ir tālu no ideālas sistēmas. Joprojām ir dažādas problēmas, kas saistītas ar iekšēju saskaņotību un saglabā dažas iezīmes, kas ir vairāk atbilstošas tradicionālajam katalogam. Turklāt gan sarežģītās sintakses, gan bibliotēkas sarežģīto indeksēšanas likumu dēļ LCSH izmantošana prasa augsti apmācītu personālu pareizu priekšmetu iedaļu piešķiršanai dokumentiem. Neskatoties uz visiem sarežģījumiem, LCSH popularitāte un izmantošana ir ievērojami augusi gadu gaitā. Šāda veida pieaugums un popularitāte ir ievērojama sistēmai, kuru tika iecerēts veidot 19. gs. sākumā. Daži faktori, ar ko izskaidrojama LCSH popularitāte: sistēmas uzturētāji un veidotāji ir spējuši saglabāt tās dinamiskumu; lai arī lēnām, tā tiek virzīta uz aizvien vienkāršāk izmantojamas sistēmas formu; KB katalogizētāji ir centīgi informējuši lietotājus par papildinājumiem un izmaiņām, kā arī ņēmuši vērā lietotāju ieteikumus; KB personāls jau no pašiem pirmsākumiem ir uztvēris visu bibliotēku pasauli kā milzīgu klientu

bāzi. Kopumā visa 20. gs. garumā LCSH skaidri demonstrēja savu daudzpusību. LCSH ilgā vēsture un attīstība pierāda, ka tas ir spējīgs attīstīties, lai piemērotos mainīgajai informācijas videi. Tagad par galveno ir kļuvis jautājums – kāds būtu labākais virziens, kurā LCSH vajadzētu virzīties, lai optimizētu iespēju kļūt par galveno līdzekli informācijas izguvē elektroniskajā vidē, saglabājot sadarbību ar pašreizējiem LCSH izmantotājiem?

LCSH ilgu laiku ir bijis pamatelements priekšmetiskās pieejas nodrošināšanā ne tikai bibliotēkās, bet arī citās bibliogrāfiskās informācijas iestādēs. ALCTS apakškomitejas pārrunu rezultātā radušos ieteikumos secināts, ka, lai tradicionālās sistēmas būtu lietojamas elektroniskajā vidē, tām jāiztur, galvenokārt, rūpīga terminu un uzbūves struktūras pārbaude un pārdomāšana. Lai palielinātu tradicionālo priekšmetošanas līdzekļu darboties spēju un lietderīgumu, var izmantot sarežģītas tehnoloģijas, taču tas neatrisinās visas problēmas. Attiecīgi pārveidotas, pašreiz izmantotās pieejas teksta satura izguvei var papildināt vienkāršo meklēšanu ar AV un piedāvāt uzlabotus, daudz labākus meklēšanas rezultātus nekā ar šobrīd globālajā tīmeklī izmantotajām teksta analīzes un izguves metodēm. Kā jau iepriekš tika minēts, ALCTS apakškomiteja par visdzīvotspējīgāko elektroniskajā vidē ieteikusi pārveidot LCSH. Lai arī vārdnīcas uzbūve un semantika spētu dot lielu ieguldījumu elektronisko resursu krājuma pārvaldīšanā un informācijas izguvē, LCSH ir arī nopietni trūkumi. Šie trūkumi ir sekojoši:

- KB priekšmeta iedaļas var piešķirt tikai profesionāli darbinieki, jo sistēmai ir sarežģīta sintakse un lietošanas noteikumi;
- priekšmetu iedaļu saraksta uzturēšanai bibliogrāfisko vai metadatu formā ir augstas izmaksas;
- LCSH pašreizējā formā nav savienojams ar vairākumu citu kontrolētu vārdnīcu.

Šie ierobežojumi nozīmē, ka LCSH ieviešana atbilstoši pašreizējai politikai un metodēm, ir saistīta ar sekojošām prasībām: augsti kvalificēti katalogizētāji un indeksētāji, sistēma ar indeksu pārļūkošanas iespēju, sistēma ar tezaura terminu saraksta attēlojumu un gudri lietotāji. Pašreizējā elektroniskajā vidē šādi noteikumi reti tiek izpildīti. Tādējādi LCSH izmantošana par galveno informācijas izguves līdzekli elektroniskā vidē kļūst apšaubāma. Pēc ALCTS apakškomitejas ieteikumiem elektroniskās vides priekšmetiskās pieejas līdzeklīm ir jāpiemīt sekojošām īpašībām: jābūt viegli uztveramam un lietojamam, ieviešanai jānotiek bez pamatīgas un dziļas apmācības indeksēšanā un klasificēšanā. Tad seko jautājums – kas būt jādara, lai LCSH uzveiktu šos ierobežojumus un joprojām būtu derīgs tradicionālai lietošanai? Lai atrisinātu šo jautājumu, ALCTS apakškomiteja ieteica atdalīt kontrolēto vārdnīcu no indeksēšanas sistēmas (LCSH ar papildinājumiem lietošanai elektroniskā vidē)

Šīs rekomendācijas ietver dažas svarīgas idejas, kas nodrošina rūpīgu pārbaudi. Semantika un sintakse ir kontrolētās vārdnīcas divi atšķirīgi aspekti. Semantika attiecas uz vārdnīcas terminiem

– kas tiek attēlots terminu sarakstā. Tā attēlo darbības lauku un termina dziļumu, iekļaujamo terminu atlasī, sinonīmu un homogrāfu kontroli un terminu attiecības. Semantika tiek noteikta ar vārdnīcas struktūras principiem. Sintakse nozīmē saliktu priekšmetu iedaļu attēlošanu, kas ietver terminu kombinēšanu un dažādu priekšmeta aspektu attēlošanu. Sintaksei ir divi aspekti : daudzvārdu priekšmeta iedaļas konstrukcija (kā tiek izvēlēti vārdi un veidoti indeksēšanas termini) un pielietojuma sintakse (kā termini tiek piešķirti dokumentiem, lai atspoguļotu to saturu). Uzskaitījums un fasetindeksēšana ir tezaura veidošanas aspekti. No otras puses, pirmskoordinācija un pēckoordinācija ir sintakses pielietojuma aspekti.

Izņemot gadījumus, kad indeksēšanas bāze ir tezaurs, katra indeksēšanas iestāde pati nosaka kādu metodi izmantot – pirmskoordināciju vai pēckoordināciju. Katrai no šīm izvēlēm ir savas priekšrocības. Pēc Tomasa Manna (Thomas Mann) domām pēckoordinētai metodei ir daudz priekšrocību, it īpaši elektroniskajos katalogos un tiešsaistes datubāzēs. Pēckoordinācija sekmē izguves rezultātu precizitāti, Tomēr tikai nedaudzas informācijas iestādes izvēlas pēckoordinācijas metodi. Tās iestādes, kas indeksēšanas procesā izmanto kontrolēto vārdnīcu, izvēlas pirmskoordinācijas metodi. Šajā kontekstā svarīgs ir jautājums par to, kādā stadijā šobrīd ir LCSH. Lai gan 19. gs. beigās LCSH tika veidots kā uzskaites sistēma, tika pārņemtas dažas fasetu sistēmas īpašības. 20. gs. LCSH kļuva vēl tiešāks fasetu izmantošanā. 1974. gadā KB izdarīja milzīgu lēcienu, kad liels skaits formas un tematisko apakšiedaļu tika noteiktas kā brīvi pievienojamās apakšiedaļas. Plašāku, šaurāku un asociatīvu terminu attēlošana 1988. gada izdevumā pietuvināja LCSH tezaura veidošanas principiem. Pēc konferences 1991. gadā KB uzsāka programmu, kuras ietvaros tematiskās apakšiedaļas tika pārveidotas par pastāvīgām priekšmeta aprakstgalvām. Visbeidzot, 1999. gadā tika ieviests formas apakšlauks, tādējādi vēl vairāk pietuvinot LCSH fasetu sistēmai.

Aplūkojot LCSH attīstību gadu gaitā, varam secināt, ka šī sistēma ir ceļa uz pilnīgu fasetu indeksēšanas sistēmu. Laika gaitā, pieliekot zināmas pūles, LCSH var kļūt par daudzpusīgu sistēmu, kas būs spējīga funkcionēt neviendabīgā vidē un, kuru varēs pielietot dažādos veidos.[3]

4. PRIEKŠMETOŠANAS METODIKA

Kā minēts svešvārdu vārdnīcā, metodika ir paņēmienu kopums kāda darba veikšanai. Tādā gadījumā var secināt, ka priekšmetošanas metodika ir paņēmienu kopums priekšmetošanas procesa īstenošanai - dokumentu priekšmetiskajai apstrādei.

Kā pierāda dažādu pasaules bibliotēku pieredze, priekšmetošanas metodikas izstrādāšana aktuāla kļuvusi līdz ar elektronisko katalogu un bibliotēku informācijas sistēmu ieviešanu 20. gs. otrajā pusē. Priekšmetu iedaļu sarakstu priekšteči lielā daļā pasaules bibliotēku ir priekšmetu kartīšu katalogi. Bibliotēkas, kurās priekšmetu katalogi iepriekš netika veidoti, lai nodrošinātu priekšmetisko meklēšanu elektroniskajā vidē, parasti par pamatu izvēlējās pasaulē atzītas priekšmetu valodas, kā piemēram LCSH.

Priekšmetošanas metodikas izstrāde ir darbietilpīgs process. Dažādās pasaules bibliotēkās šim mērķim parasti tiek izveidotas speciālas darba grupas, kurās cilvēku skaits atkarīgs no bibliotēkas krājuma lieluma un izvēlētās indeksēšanas politikas. Piemēram, Krievijas Nacionālajā bibliotēkā priekšmetošanas tradīcijas ir senas, taču priekšmetošanas metodika dokumentu priekšmetiskajai apstrādei elektroniskajā vidē, apvienojot metodisko lēmumu kartotēku, izdota tikai 2005. gadā pēc pamatīga piecu gadu darba, ko veica speciāli šim mērķim izveidota piecu speciālistu darba grupa. Jebkura priekšmetošanas metodika tiek izstrādāta, balstoties uz starptautiski pieņemtiem standartiem. Metodikas izstrāde un tās principi atkarīgi no vairākiem faktoriem:

- 1) Indeksēšanas politika – indeksēšanas dziļums (cik konkrēti tiek priekšmetoti dokumenti, vai tiks izmantotas brīvi pievienojamās apakšiedaļas, cik priekšmetus piešķirs vienam dokumentam, t.i. cik daudz tiks veidotas papildu priekšmetu iedaļas)
- 2) Bibliotēkas krājuma lielums un specifika (cik daudz dokumentu tiks indeksēti, vai visu veidu dokumentiem tiks piešķirtas priekšmetu iedaļas)
- 3) Bibliotēkas lietotāju kontingents un informacionālās vajadzības (kas ir bibliotēkas lietotāji, jāizvēlas viņiem saprotamāki indeksēšanas termini, jāizstrādā noteikumi par sinonīmijas, homogrāfu kontroli un zinātnisku vai populārzinātnisku terminu izvēli, kā arī īpašu apakšiedaļu, piemēram, formas apakšiedaļu, lietošanu).

Metodikā ir svarīgi ievērot principu, ka priekšmetu valodai jābūt elastīgai un viegli papildināmai un rediģējamai. Ieraksti jāveido tā, lai būtu iespējama ierakstu apmaiņa starptautiskā līmenī.

Jāveido autoritatīvie ieraksti priekšmetu sistēmas kontrolei – priekšmetu ierakstu un metodikas fiksēšanai. Noteikti jānosaka, kādas būs priekšmetu iedaļas – viena jēdziena, daudzjēdzienu,

inversijas izmantošana priekšmetu iedaļās, kā tiks veidoti ģeogrāfiskie nosaukumi, institūciju nosaukumi, personvārdi kā priekšmeti, tematiskās priekšmetu iedaļas. Būtiski ir arī izstrādāt noteikumus, kādos gadījumos drīkst atkāpties no adaptējamās sistēmas un, kad tiek stingri ievēroti adaptējamās sistēmas principi, ja tāda tiek izmantota.

Metodikas izstrādes procesā jāizstrādā dažādi noteikumi priekšmetu iedaļu veidošanai, kas jāievēro priekšmetošanas procesā :

- Homogrāfu atšķiršana. Priekšmeta iedaļas papildinājumi. Priekšmetu iedaļas termini, salīdzinot ar dabisko valodu, ar nodomu ir sašaurināti līdz indeksēšanas vajadzībām visatbilstošākajai pakāpei. Ja priekšmets normalizācijas rezultātā bez paskaidrojuma kļūst nesaprotams, vai arī rodas daudznozīmība, iekavās aiz priekšmeta jānorāda nozīme, kādā termins lietots.

Piemēram: Likviditāte (ekonomika)

Likums (teoloģija)

Atsevišķos gadījumos priekšmeta iedaļas papildinājums var atzīmēt mazāk pazīstamu terminu piederību attiecīgajai nozarei, vai arī sniegt īsu paskaidrojumu.

- Sinonīmijas novēršana. Ja vienu un to pašu jēdzienu var izteikt ar vairākiem terminiem, tad tikai viens no tiem tiek izvēlēts par indeksēšanas terminu un ar šo terminu tiek veidota priekšmeta iedaļa. No katra sinonīma, kas var kalpot kā pieejas punkts, jādod norāde uz šo priekšmetu.
- Priekšmeta iedaļas vārdšķiras noteikšana. Priekšmetam jābūt izteiktam ar lietvārdu vai lietvārdu frāzi (lietvārds, kurš lietots kā īpašības vārds, lietvārds, kurš atvasināts no darbības vārda, lietvārds kopā ar īpašības vārdu, lietvārds kopā ar skaitļa vārdu)
- Saīsinājumu un akronīmu lietošana. Saīsinājumus un akronīmus drīkst lietot tikai gadījumos, kad tie ir plašāk pazīstami.
- Terminu pareizrakstības variantu pārbaude - izvēle starp populārzinātniskiem un zinātniskiem termini, vietvārdu lietošana, salikti termini.
- Vienkāršas vai saliktas priekšmeta iedaļas lietošana.

Metodikas izstrādes gaitā jāņem vērā arī apstākļi, ka priekšmetu valodu izmantošana tematiskās meklēšanas nodrošinājumam elektroniskajos katalogos ir atkarīga arī no iespējām, kādas piedāvā bibliotēku informācijas sistēmas. Tas ietver jautājumus par MARC formātiem, kurus informācijas sistēmas atbalsta bibliogrāfiskā ieraksta izveidei un priekšmetu atveidošanai ierakstā, kā arī jautājumus par formātiem autoritatīvo ierakstu izveidei un autoritatīvo ierakstu un bibliogrāfisko datubāzu saistību.

Metodikas izstrādes procesā jāņem vērā visi augstākminētie principi un noteikumi. Tam noteikti nepieciešama speciāla darba grupa, kuras darba pienākumi ir metodikas izstrāde Darbs veicams ilgākā laika posmā, apkopojot diskusiju rezultātā pieņemtos metodiskos lēmumus.

4.1. Situācija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā

Kopumā Latvijas bibliotēkās tiek lietoti trīs priekšmetu valodu veidi: informācijas meklēšanas tezauri (AGROVOC, MeSH), priekšmetu iedaļu saraksti ar tezaura iezīmēm (LCSH), priekšmetu iedaļu saraksti. Atšķirīga ir arī bibliotēku pieeja priekšmetu valodu izveidē. Ņemot vērā šo iezīmi, priekšmetu valodas var iedalīt divās grupās : priekšmetu valodas, kas veidojas samērā brīvi bez īpašu standartu ievērošanas tieši dokumentu apstrādes procesā; priekšmetu valodas, kuru izveidē pilnībā vai daļēji izmantoti standarti. Saistībā ar bibliotēkas krājumu tematisko aptvērumu, kā arī informācijas lietotāju pieprasījumiem, nozīmīgs ir priekšmetu valodu tematiskais aptvērums. LNB, kā arī lielākā daļa publisko bibliotēku, ir uzsākušas veidot universāla satura priekšmetu valodas. Zinātniskās bibliotēkas veido un/vai izmanto nozaru priekšmetu valodas, kas ir samērā detalizētas un piemērotas nozaru dokumentu satura atveidošanai.

Latvijas Nacionālā bibliotēka darbu pie priekšmetu iedaļu saraksta veidošanas uzsāka 2000. gada 1. aprīlī. Par pamatu tika ņemts LCSH, kas tika atzīts par vispiemērotāko priekšmetu iedaļu sarakstu, ko varētu adaptēt un pielāgot LNB dokumentu indeksēšanas vajadzībām. Darbs pie priekšmetošanas tika uzsākts bez jebkādas teorētiskās bāzes un iepriekšējas apmācības. LCSH adaptācija un metodisko lēmumu fiksēšana notika manuāli, bez to kontroles nodrošinājuma un autoritatīvajiem ierakstiem, vienlaikus ar kārtējo jaunieguvumu indeksēšanu. Tikai uzsākot priekšmetu autoritatīvās bāzes izveidi un LCSH rokasgrāmatas tulkošanu, LNB bija iespējams veikt pirmās metodiskās iestrādes. LNB priekšmetu saraksta izveidē tiek izmantoti standarti, anglo - amerikāņu katalogizācijas noteikumi un Kongresa bibliotēkas izstrādātie metodiskie materiāli.

Darbu pie priekšmetu iedaļu saraksta veidošanas var uzskatīt par sākuma stadijā esošu, LNB pagaidām vēl nav izstrādāta priekšmetošanas metodika, bet ir pieņemti atsevišķi metodiski lēmumi, kas pamatā pieņemti, balstoties uz praktisko situāciju un latviešu valodas likumiem, un pieņemto rakstības formu. Pašreiz vispilnīgāk izstrādāta ir ģeogrāfisko nosaukumu priekšmetu izveides metodika, kuras pamatā ir Latvijas administratīvi teritoriālais iedalījums un ģeogrāfisko nosaukumu specifika latviešu valodā.

Izstrādātas arī galvenās nostādnes daiļliteratūras priekšmetošanai. Ievērojot LNB lietotāju intereses, daiļliteratūra tiek priekšmetota tikai atbilstoši LNB metodikai, kura ievērojami atšķiras no LCSH.

LNB indeksētāji cenšas maksimāli ievērot LCSH metodiku, tomēr ņemot vērā latviešu valodas likumības un zinātniskās terminoloģijas latviešu valodā likumības, bet principā metodiskie lēmumi ir vairāk vai mazāk voluntāri. Lielākās atkāpes no KB metodikas rodas tieši šo valodas un kultūras atšķirību dēļ. Lielākās atšķirības vērojamas sociālajās zinātnēs, jo atšķirības, piemēram, tiesībās, izglītībā, kultūras mantojumā, vēsturē u.c. nozarēs ASV un Latvijā ir ievērojamas, turklāt, ir atsevišķi notikumi un lietas, kas ir svarīgas tikai latviešiem. Šādi notikumi KB nav atsevišķi izcelti. Šie ir tie gadījumi, kad LNB atkāpjas no KB metodikas un veido savus noteikumus attiecīgo priekšmetu iedaļu piešķiršanai. Tipiskākie līdz šim pieņemtie metodiskie lēmumi, kuros ir atkāpe no KB metodikas :

- Gadījumi, kad tiek izlemts apzināti lietot plašāku terminu, nevis LCSH terminu
- Atsevišķos gadījumos divas LCSH priekšmetu iedaļas tiek apvienotas, jo latviešu valodā ir tikai viens vārds šī termina attēlošanai un starp piedāvātajiem angļu valodas terminiem ir ļoti sīka nianse, kas nav svarīga latviešu valodā, piem., *Augstskolas (LCSH – Universities and colleges)*
- Tie veidotas arī atsevišķas priekšmetu iedaļas, kas atveido Latvijas vēsturē un kultūrā svarīgus notikumus. Latvijas vēstures dokumentu priekšmetošanai tiks izstrādāta speciāla metodika, jo tas ir ļoti svarīgs temats, kurš netiek sīkāk aprakstīts LCSH.

Pilnībā KB metodika tiek ievērota iedaļu un apakšiedaļu savstarpējā sasaistē un iedaļu un apakšiedaļu secībā – priekšmeta iedaļas virknes veidošanā.

Metodikas izstrāde LNB ir sākuma stadijā un pilnīga metodikas izstrāde varētu tikt veikta pēc LCSH rokasgrāmatas iztulkošanas.

4.2. Vēstures nozares dokumentu priekšmetiskā apstrāde

Vēsture – Attīstības gaita; secīgu faktu un notikumu kopums. Zinātne par sabiedrības attīstību. Pagātne, kas saglabājusies cilvēku atmiņā. [8]

Katras nozares dokumentu priekšmetiskā apstrāde atšķiras ar piešķirtajām pamata aprakstgalvām – t.i. katrai nozarei ir savas tipiskākās un biežāk piešķiramās priekšmetu aprakstgalvas. Priekšmetojot vēstures nozares dokumentus, noteikti jāņem vērā apstākļi, ka katrai valstij ir ļoti atšķirīga vēsturiskās attīstības gaita un arī vēsturiskie notikumi un to norise.

Turklāt, priekšmetošanas procesā jāatceras, ka katrai nācijai ir atsevišķi svarīgākie notikumi un izpratne par tiem. Vēstures nozares dokumentu priekšmetošanai tiek izmantotas trīs veidu aprakstgalvas:

- 1) Valsts – Vēsture –Hronoloģiskais iedalījums (Francija –Vēsture – 20 .gs.)
- 2) Aprakstgalvas, kas ir vēsturiskas pēc būtības (Dzelzs laikmets)
- 3) Aprakstgalvas, kas saistītas ar vēstures nozari (Arheoloģiskie izrakumi)

2. pielikumā apskatāma metodika vēstures nozares dokumentu priekšmetošanai. Metodikas pamatā ir KB priekšmetiskās apstrādes rokasgrāmata (Library of Congress. Subject cataloging manual : Subject Headings). Rokasgrāmata sastāv no vairākām daļām, kuru nosaukumi sastāv no teksta un piezīmes A (A 1340). Tekstā dotas norādes uz citu nodaļu, kas meklējama šajā rokasgrāmatā.

Šī darba ietvaros ir apskatītas tipiskākās vēstures nozares priekšmetu iedaļas, kas tiek izmantotas LNB indeksēšanas procesā. Piemēri iespēju robežās izmantoti no LNB priekšmetu autoritatīvo ierakstu datubāzes.

NOBEIGUMS

Sabiedrības attīstību raksturo arvien pieaugoši informācijas apjomi un pakāpeniska pāreja uz informācijas sabiedrību. Taču līdz ar informācijas apjoma pieaugumu arvien kvalitatīvākam jāklūst arī informācijas apstrādes procesam, lai apdarītu informāciju vieglāk pieejamu un atrodamu ikvienam interesentam. Mūsdienās arvien aktuālāki kļūst jautājumi par tematiskās meklēšanas iespējām elektroniskajā vidē un par meklēšanas iespēju uzlabošanu un pilnveidošanu. Dokumentu priekšmetiskā apstrāde ir viens no dokumentu indeksēšanas veidiem. Veicot kvalitatīvu priekšmetisko apstrādi, iespējama maksimāli augsta pieprasījuma rezultātu atbilstība meklētajam. Jautājumi par dokumentu priekšmetiskās apstrādes valodu attīstību un veidošanu kļuvuši aktuāli līdz ar bibliotēku informācijas sistēmu un elektronisko katalogu ienākšanu bibliotēkās. Priekšmetiskā apstrāde pamatā tiek veikta, balstoties uz speciāli izstrādātu metodiku. Metodikas izstrāde ir laikietilpīgs process, kas prasa augsti kvalificētu speciālistu iesaistīšanos. Metodikas izstrāde pamatā tiek veikta, balstoties uz starptautiski atzītiem standartiem un, ņemot vērā adaptējamās sistēmas metodiku, ja tāda tiek izmantota. Metodikas izstrāde balstīta arī uz katras konkrētās valsts dabīgās valodas un kultūras īpatnībām. Kopumā darbs ar kontrolēto vārdnīcu un priekšmetu valodām prasa augsti kvalificētu speciālistu līdzdalību un arī sistēmas uzturēšanas izmaksas ir augstas, tāpēc bibliotekārajā pasaulē joprojām notiek diskusija par to, kas ir labāks meklēšana ar nekontrolētajiem AV vai kontrolētās priekšmetu valodas izmantošana? Šīs diskusijas īpaši attiecas uz dokumentu apstrādi globālajā tīmeklī.

LCSH ir viena no pasaulē populārākajām un vispāratzītām priekšmetu valodām, ko gadu gaitā, neskatoties uz pietiekoši sarežģītajiem izmantošanas noteikumiem un likumiem, ir adaptējušas un tulkojušas liels skaits nacionālo bibliotēku. Tāpēc šobrīd LCSH ir atzīts par labāko sistēmu elektronisko globālā tīmekļa dokumentu apstrādei un indeksēšanai.

Arī Latvijas Nacionālā bibliotēka ir viena no tām, kas dokumentu priekšmetošanas procesā izmanto LCSH. Šobrīd pamazām tiek veikts darbs pie metodikas izstrādes. Metodika daļēji izstrādāta ģeogrāfisko nosaukumu aprakstgalvu piešķiršanai un daiļliteratūras nodaļas dokumentu apstrādei. Lai darbs pie metodikas izstrādes varētu sekmīgi tupināties, tiek veikta LCSH rokasgrāmatas tulkošana. Darbs pie metodikas izstrādes LNB varētu turpināties apmēram trīs gadus. Metodikas izstrādes un indeksēšanas procesā LNB indeksētājiem nākas saskarties galvenokārt ar problēmām, kas saistītas ar valodas īpatnībām un atšķirībām dažādās sfērās – tiesību sistēma, izglītība sistēmā utt. Reizēm tiek pieļautas atkāpes no KB metodikas.

Darba gaitā hipotēze tika pierādīta. To, ka trūkst vienotas terminoloģijas nozarē, apstiprināja dokumentu analīze, jo terminu tulkojumi dažādos dokumentos atšķiras. Valodas īpatnību

ietekme un katras tautības atšķirīgā izpratne par lietām un jēdzieniem, kas ietekmē priekšmetošanas procesu un metodikas izstrādi, tika konstatēta, pētot LNB priekšmetu iedaļu sarakstu un autoritatīvo ierakstu datubāzi un, izstrādājot metodisko pielikumu vēstures nozares dokumentu priekšmetošanai. Darba mērķis un uzdevumi ir izpildīti. 2. pielikumā ir redzami pētījuma praktiskie rezultāti – metodika par tipiskāko priekšmeta aprakstgalvu lietošanu vēstures nozares dokumentu apstrādes procesā.

Priekšmetošanas metodikas izstrāde ir darbietilpīgs process, kas prasa augsti kvalificētu speciālistu darbu ilgstošā laika periodā. Vajadzētu turpināt pētīt priekšmetošanas metodikas izveides vispārīgos principus, kas būtu jāievēro, veidojot metodiku priekšmetiskajai apstrādei Latvijas bibliotēkās.

IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

- 1) *Angļu -latviešu vārdnīca*. Rīga : Jāņa sēta, 2004. 1234 lpp. ISBN 9984-709-67-1
- 2) *Authority Control in Organizing and Accessing Information : Definition and International Experience*. Binghamton, New York : The Haworth Information Press, 2004. 651 p. ISBN 0-7890-2716-X
- 3) **Chan, Mai Lois**. *Library of Congress Subject Heading : Principles and Application*. 4th edition. Westport : Libraries Unlimited, 2005. 549 p. ISBN 1-59158-154-0
- 4) **Eglīte Elita**. *Universālās decimālās klasifikācijas filozofijas klases informācijas meklēšanas tezaura izveide* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2000.140 lpp.
- 5) *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries*. München : K.G. Saur, 1993. 62 p. ISBN 3-598-11180-0
- 6) *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2005. 891 lpp. ISBN 9984-757-37-4
- 7) *Koncepcija "Vienota autoritatīvo ierakstu izveides sistēma Latvijas bibliotēkām"* [tiešsaiste].Valsts aģentūra "Kultūras informācijas sistēmas", 2006 [skatīts 2006.g. 15. aprīlī]. Pieejams : <http://www.kis.gov.lv/lv/c3/n171/>
- 8) *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 2006. 1210 lpp. ISBN 9984-757-79-X
- 9) *LVS ISO 5963:2003 Dokumentācija. Dokumentu izpētes, to priekšmetu noteikšanas un indeksēšanas terminu izvēles metodes*. Rīga : Latvijas Standarts, 2003. 14 lpp.
- 10) *Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs)*. München : K.G. Saur, 1999. 183 p. ISBN 3-598-11397-8
- 11) **Stīvensone, Džaneta**. *Bibliotēku un informācijas pārvaldība*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 242 lpp.
- 12) *Subject Cataloging Manual. Subject Headings*. Washington D.C. : Library of Congress, Cataloging Distribution Service, 1996-2004.
- 13) *Subject Retrieval in a Networked Environment*. München : K.G. Saur, 2003. 193 p. ISBN 3-598-11634-9
- 14) **Šauperl, Arlene**. Subject cataloging process of Slovenian and American catalogers. *Journal of Documentation*, vol. 61, Nr. 6, 2005, p.713 – 734.
- 15) **Taylor Arlene G**. *Wynar's Introduction to Cataloging and Classification*. Englewood, Colorado : Libraries Unlimited, 2000. 552 p. ISBN 1-56308-494-5
- 16) *The LCSH century: One Hundred Years with the Library of Congress Subject Headings System*. Binghamton, New York : The Haworth Information Press, 2000. 249 p. ISBN 0-7890-1168-9

Pamatdefinīcijas, kas saistītas ar priekšmetisko apstrādi

- ◆ **Dokuments** - jebkura vienība iespēstā vai citā veidā, kuru iespējams katalogizēt vai indeksēt;
- ◆ **Jēdziens** - domas vienība. Jēdzienu semantisko saturu var izteikt ar citu jēdzienu vai jēdzienu kombinācijām un tas dažādās valodās vai kultūrās var būt atšķirīgs;
- ◆ **Priekšmets** - jebkurš jēdziens vai jēdzienu kombinācija, kas atspoguļo dokumenta tematu;
- ◆ **Priekšmetu iedaļa** - valodas izteiciens (vārds vai vārdu grupa), kas attēlo dokumenta priekšmetisko saturu un tiek izmantots informācijas izguvei katalogā, bibliogrāfijā vai rādītājā. Priekšmeta rubrika var sastāvēt no viena vai vairākiem elementiem;
- ◆ **Priekšmetu iedaļu valoda** - dokumentāla valoda, ko izmanto, lai nodrošinātu konsekventu pieeju dokumentu priekšmetiskajam saturam katalogos vai rādītājos. Tā sastāv no kontrolētu terminu vārdnīcas, kas attēlo jēdzienus un to būtību, kā arī parāda semantisko struktūru un attiecības starp jēdzieniem. Dažreiz var tikt iekļauti sintakses likumi par terminu kombinēšanu virknēs;
- ◆ **Indeksēšanas termins** - jēdziena apzīmējums;
- ◆ **Lietotais termins** - termins, kuru konsekventi lieto indeksēšanas procesā, lai apzīmētu doto jēdzienu; dažkārt to sauc arī par deskriptoru;
- ◆ **Nelietotais termins** - lietotā termina sinonīms vai kvazisinonīms;
- ◆ **Rādītājs** - alfabētisks vai sistemātisks priekšmetu saraksts, kurš norāda katra priekšmeta atrašanās vietu dokumentā vai dokumentu krājumā;
- ◆ **Indeksēšana** - dokumenta aprakstīšana vai identificēšana ar terminiem, kas raksturo tā priekšmetu. [9]

Arheoloģiskie izrakumi (A 1225)

Darbiem, kas apskata noteiktu vietu arheoloģiskos izrakumus, jāpiešķir priekšmeta aprakstgalvu standartveida kombinācijas.

Darbiem par arheoloģiskajiem izrakumiem kādā noteiktā vietā jāpiešķir sekojošas aprakstgalvu kombinācijas :

651 \$a IZRAKUMU VIETAS NOSAUKUMS, ja darbs ir par konkrētu vietu

651 \$a VIETA \$x ANTIKVITĀTES

650 \$ ANTIKVITĀTES, AIZVĒSTURISKĀS \$z VIETA

650 \$a TAUTAS, AIZVĒSTURISKĀS KULTŪRAS VAI PERIODA NOSAUKUMS

650 \$a ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI \$z VIETA

1) Vietas nosaukums. Darbiem par kādu atsevišķu izrakumu vietu piešķiriet aprakstgalvu šai izrakumu vietai.

651 \$a Zvejnieku kapulauks (Latvija)

2) [Vieta] - Antikvitātes un/vai Antikvitātes, aizvēsturiskās – [vieta]. Piešķiriet šāda veida aprakstgalvu [Vieta] – Antikvitātes darbiem par noteiktas vietas antikvitātēm.

651 \$a Vācija \$x Antikvitātes

Lietojiet apakšiedaļu – **Antikvitātes, bizantiešu (ķeltu, vācu, fenīciešu, romiešu, slāvu, turku u.c.)**, ja dokuments ir par šāda veida antikvitātēm. Visos citos gadījumos piešķiriet apakšiedaļu – **Antikvitātes** bez apzīmētāja papildinājuma.

651 \$a Vācija \$x Antikvitātes, romiešu

651 \$a Ziemeļeiropa \$x Antikvitātes, ģermāņu

Ja darbs ir par aizvēsturiskām antikvitātēm, piešķiriet aprakstgalvu **Antikvitātes, aizvēsturiskās – [Vieta]**.

650 \$a Antikvitātes, aizvēsturiskās \$z Eiropa

3) Kad vien iespējams, piešķiriet aprakstgalvu tautai, kura dzīvoja izrakumu vietas teritorijā, aizvēsturiskajai kultūrai vai periodam. Ja iespējams, iedaliet šo aprakstgalvu ģeogrāfiski. Aiz mūsdienās eksistējošu tautu priekšmetu aprakstgalvām, lietojiet apakšiedaļu – **Antikvitātes.**

650 \$a Ķelti

650 \$a Auklas keramikas kultūra

650 \$a Vara laikmets

Ja dokuments ir par divām tautām, kultūrām vai periodiem, apzīmējiet abus. Ja darbs ir par vairāk nekā divām, vai arī tautas, kultūras vai perioda nosaukums pēc katalogizējamā darba nav nosakāms, šāda veida aprakstgalvu var nelietot.

Piešķiriet aprakstgalvu tautas nosaukumam pat tad, ja apakšiedaļai - **Antikvitātes** ir papildinājums ar etniskās grupas nosaukumu.

Izņēmums: Nepiešķiriet aprakstgalvu Romieši, ja ir piešķirta aprakstgalva **Itālija –Antikvitātes, romiešu** vai **[vieta Itālijā] – Antikvitātes, romiešu**.

Nepiešķiriet šo aprakstgalvu, ja tautas nosaukums tieši atbilst vietai, kas lietota aprakstgalvā **[Vieta] – Antikvitātes**.

651 \$a Grieķija \$x Antikvitātes

650 \$a Grieķi \$z Grieķija

4) Arheoloģiskie izrakumi – [vieta]. Piešķiriet šāda veida aprakstgalvu, ja katalogizējamais dokuments ir par izrakumu procesa norisi kādā vietā, kā arī par procesā izmantoto tehniku, tā rezultātā iegūtajiem materiālās kultūras pieminekļiem utt. Nepakārtojiet šo aprakstgalvu ar atsevišķas izrakumu vietas nosaukumu.

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Baltijas jūras reģions

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Vācija

5) Antikvitāšu katalogi. Lietojiet brīvpievienojamās formas apakšiedaļu – **Katalogi** aiz atsevišķu izrakumu vietu nosaukumiem un aiz sekojoša veida aprakstgalvām – **[vieta] - Antikvitātes** un **Arheoloģiskie izrakumi – [vieta]** . Nelietojiet apakšiedaļu – **Katalogi** aiz tautu nosaukumu aprakstgalvām.

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Ziemeļeiropa \$v Katalogi

651 \$a Ziemeļeiropa \$x Antikvitātes, ģermāņu \$v Katalogi.

Piemēri aprakstgalvu piešķiršanai noteiktiem darbiem

ū *Pētījumi par akmens laikmetu un agro metālu periodu*

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Latvija

650 \$a Bronzas laikmets \$z Latvija

650 \$a Dzelzs laikmets \$z Latvija

650 \$a Antikvitātes, aizvēsturiskās \$z Latvija

ü Arheoloģiskie izrakumi Izraēlā (Archaeological sites in Israel)

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Izraēla

651 \$a Izraēla \$x Antikvitātes

ü Lielupes krastos pirms gadu simtiem

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Latvija \$z Jaunsvirlaukas pagasts (Jelgavas rajons)

650 \$a Antikvitātes, aizvēsturiskās \$z Latvija \$z Jaunsvirlaukas pagasts (Jelgavas rajons)

651 \$a Jaunsvirlaukas pagasts (Jelgavas rajons, Latvija) \$x Antikvitātes

651 \$a Latvija \$x Antikvitātes

ü Lietuvos archeologija

650 \$a Arheoloģija \$z Lietuva \$v Seriālizdevumi

650 \$a Arheoloģiskie izrakumi \$z Lietuva \$v Seriālizdevumi

651 \$a Lietuva \$x Antikvitātes \$v Seriālizdevumi

Civilizācija A 1370

Priekšmetu aprakstgalvu **Civilizācija**, brīvi pievienojamo apakšiedaļu –**Civilizācija [Pēc LNB pieņemtās metodikas lieto apakšiedaļu - Kultūras vēsture]** un atsevišķu civilizācijas veidu aprakstgalvas vai tematiskas priekšmetu aprakstgalvas, kuras ir saistītas ar civilizācijas jēdzienu, piešķir darbiem, kuros apskatīti cilvēces kultūras sasniegumi kopumā, vai arī noteiktā laika posmā, vietā vai noteiktas cilvēku grupas sasniegumi. Civilizācija ir cieši saistīta ar citiem jēdzieniem, tādiem kā kultūra, vēsture un sociālā vēsture, īpaši izceļot noteiktas apdzīvotas vietas kultūras attīstību, tai skaitā mākslu, mācīšanos un zināšanas, intelektuālo dzīvi, ieradumus un paražas, reliģijas attīstību un izaugsmi, zinātnes un tehnoloģijas sasniegumus utt.

Ciešās saistības dēļ starp civilizāciju (kultūras vēsturi) un vēsturi, dažreiz ir grūti noteikt kādu priekšmeta aprakstgalvu **Vēsture** vai **Civilizācija**, piešķirt kādam noteiktam darbam. Dažos gadījumos teksta terminoloģijai un autora iecerei jāļauj būt noteicošajai aprakstgalvas piešķiršanas procesā

Civilizācija kopumā. Aprakstgalvu **Civilizācija** piešķir vispārēja satura darbiem par civilizāciju kopumā. Aprakstgalvu **Civilizācija -Vēsture** piešķir visaptverošiem darbiem par visas civilizācijas vēsturi visos laika periodos. Aprakstgalvu **Civilizācija, [plašs laika periods]**, kurai

tālāk pievienota hronoloģiskā apakšiedaļa –[...] **gadsimts**, piešķir atbilstošiem darbiem par civilizācijas vēsturi kopumā kādā noteiktā laika periodā.. Piemēri:

650 \$a Civilizācija, seno laiku

650 \$a Civilizācija, jauno laiku \$y 21.gs.

Civilizācijas veidi

1) Lielākās civilizācijas. Aprakstgalvu **Civilizācija, [civilizācijas veids]** piešķir tikai darbiem par lielu cilvēku grupu veidotām īpašām civilizācijām, kas neaptver tikai vienas valsts teritoriju. Šo aprakstgalvu neiedala ģeogrāfiski. Piemēri:

650 \$a Civilizācija, austrumu

650 \$a Civilizācija, rietumu

2) Lielākās reliģiskās grupas. Veido aprakstgalvas pasaules lielāko reliģisko grupējumu civilizācijām. Piemērs:

650 \$a Civilizācija, islāma

3) Etniskās grupas, reliģiskās sektas, seno laiku cilvēki utt. Darbiem par dažādu cilvēku vai etnisko grupu civilizācijām, kas neietilpst augstākminētajās grupās, veido un piešķir šīs cilvēku grupas nosaukuma aprakstgalvu. Šīm aprakstgalvām nepievieno apakšiedaļu **Kultūras vēsture** Piemēri:

650 \$a Ziemeļamerikas indiāņi.

650 \$a Ziemeļamerikas indiāņi \$x Kultūras vēsture

4) Noteiktas apdzīvotas vietas civilizācija. Brīvi pievienojamo apakšiedaļu –**Kultūras vēsture** (*Civilization*) pievieno reģionu nosaukumiem, valstīm, pilsētām utt., un piešķir darbiem par noteiktas apdzīvotas vietas civilizācijas vēsturi. Apakšiedaļu –**Vēsture** šāda veida darbiem nepievieno.

651 \$a Francija \$x Kultūras vēsture

Aprakstgalvai [**vieta**]-**Kultūras vēsture** (*Civilization*) pievieno brīvi pievienojamo hronoloģisko apakšiedaļu konkrētiem gadsimtiem saskaņā ar noteikumu lapu A 1140.

Ja nepieciešams, aprakstgalvai **[vieta]-Kultūras vēsture** (*Civilization*) pievieno citas hronoloģiskās apakšsiedaļas gadījumos, ja laika posms ir mazāks par gadsimtu. Šīs apakšsiedaļas veido plašākā aptvērumā, parasti aptverot četrdesmit gadus vai vairāk, un lieto tās gadījumā, ja paredzams, ka saraksts kļūs plašāks. Piemēri:

651 \$a Lielbritānija \$x Kultūras \$y 1066-1485

651 \$a Amerikas Savienotās Valstis \$x Kultūras vēsture \$y 1918-1945

Vienam un tam pašam darbam parasti nepiešķir 2 aprakstgalvas **[vieta]-Kultūras vēsture** (*Civilization*) un **[vieta]-Vēsture**. Tomēr, ja darbs, kas galvenokārt apskata kādas valsts civilizāciju, ir cieši saistīts ar notikumiem ierobežotā laika periodā, tādiem kā valdnieka vai valsts galvas valdības laiks, piešķir papildus aprakstgalvu, lai izceltu noteikta perioda vēsturi. Piemērs:

651 \$a Spānija \$x Kultūras vēsture (Civilization)

651 \$a Spānija \$x Vēsture \$y 711-1516

Darbiem par konkrētu vietu īpašām civilizācijām, piešķir divas aprakstgalvas, kā parādīts piemērā zemāk :

651 \$a Ziemeļeiropa \$x Kultūras vēsture (Civilization)

650 \$a Civilizācija, ķeltu

~~*651 \$a Indija \$x Kultūras vēsture (Civilization), ķeltu*~~

5) Ietekme

Aprakstgalvu **[Civilizācijas nosaukums]-[...] ietekme** vai **[vieta] - Kultūras vēsture** (*Civilization*)-[...] **ietekme**, piešķir darbiem par vienas civilizācijas ietekmi vienai uz otru vai civilizāciju kopumā. Kad veido šādas aprakstgalvas, pievieno lauku valstij vai cilvēku grupai, kura ietekmējusi civilizāciju, ar apakšsiedaļu – **Kultūras vēsture** (*Civilization*). Piemēri:

650 \$a Civilizācija, jauno laiku \$x Itāliešu ietekme

651 \$a Itālija \$x Kultūras vēsture (Civilization)

651 \$a Krievija \$x Kultūras vēsture (Civilization)\$x Itāliešu ietekme

650 \$a Itālija \$x Kultūras vēsture

Apakšiedaļu–[...] - **Ietekme** nepievieno aprakstgalvai **[pilsēta]** - **Kultūras vēsture** (*Civilization*). Ja nepieciešams, piešķir divas aprakstgalvas, lai aptvertu jēdzienu. Piemērs:

Nosaukums: Amerikāņu ietekme Parīzē.

651 \$a Parīze (Francija) \$x Kultūras vēsture. (Civilization)

651 \$a Francija \$x Kultūras vēsture (Civilization)\$x Amerikāņu ietekme.

651 \$a Parīze (Francija) \$x Kultūras vēsture (Civilization)\$x Amerikāņu ietekme.

Vairāku civilizāciju ietekme. Brīvi pievienojamo apakšiedaļu – **Ārzemju ietekme** pievieno **[civilizācijas nosaukuma]**, **[etniskās grupas nosaukuma]**, vai **[vieta]-Kultūras vēsture** (*Civilization*) aprakstgalvām un piešķir darbiem par četrus vai vairāku valstu ietekmi uz apdzīvotu vietu vai civilizācijas veidu. Piemēri:

651 \$a Igaunija \$x Kultūras vēsture (Civilization) \$x Ārzemju ietekme.

6) [Temats] un civilizācija. Aprakstgalvu **[temats] un civilizācija** piešķir darbiem, kuros apskatīta noteikta priekšmeta ietekme uz civilizācijas vēsturi. *Piemēri:*

650 \$a Datori un civilizācija.

650 \$a Karš un civilizācija.

Dinastijas, karaļnami utt. A 1574

Priekšmetošanas praksē darbiem, kas aplūko konkrēti nosauktas dinastijas un karaļnamus, lieto divu veida priekšmetu aprakstgalvas:

[...] dinastija

[...] karaļnams

LNB priekšmetošanas praksē lieto tikai viena veida aprakstgalvas

[...] dinastija

Aprakstgalvu veidu lietojumu nosaka uzziņu avotos lietotā terminoloģija. Aprakstgalvu [...] **dinastija** parasti lieto karaļnamiem, kas neatrodas Eiropā, [...], **karaļnams** – Eiropas karaļnamiem. Aprakstgalvu [...], **karaļnams** lieto konkrētam karaļnamam, t.i., monarhijas valdošajai ģimenei. LNB priekšmetošanas praksē lieto tikai viena veida aprakstgalvu

[...] dinastija

Darbiem, kas apskata reģionu vai valstu dažādus karaļnamus, piešķir aprakstgalvu reģionam vai valstij un brīvpievienojamo apakšiedaļu – **Karaļi un valdnieki**.

651 \$a Eiropa \$x Karaļi un valdnieki

Atsevišķām aristokrātu vai dižciltīgo ģimenēm veido aprakstgalvu[...]dzimta [**LCSH-family**], piem., **Vazdiku dzimta; Kalnozolu dzimta**. Norādījumus, kas attiecas uz dzimtas nosaukuma veidošanu skatīt noteikumu lapā A 1631.

*Dažos gadījumos konkrēti nosauktas dinastijas un karaļnamus lieto arī kā laika perioda apakšiedaļu, piem., **Ķīna – Vēsture - Hannu dinastija, 202 P.K.-220 M.E.; Francija – Vēsture - Valuā dinastija, 1328-1589**. Tā kā šāda veida aprakstgalva akcentē noteiktu vēsturisku periodu nevis konkrētu dinastiju vai karaļnamu, šajā instrukciju lapā netiek apskatītas dinastiju vai karaļnamu laika perioda apakšiedaļas. (Pēc LNB metodikas šādas aprakstgalvas neveido)*

1) [...] dinastija / Forma, ko lieto LNB

Konkrēti nosauktu dinastiju aprakstgalvas veido kā vārdkopas aprakstgalvas, kuras sastāv no dinastijas īpašvārda un latviešu vārda **dinastija**. Vārda **dinastija** ekvivalentus dinastijas vietējā (dzimtajā) valodā nelieto. Kad vien iespējams, pievieno konkrētas dinastijas pastāvēšanas laiku. Šo aprakstgalvu ieraksta **600** laukā ar pirmo indikatoru **3** un otro indikatoru **4**.

Apakšiedaļas – **Biogrāfija** vai – **Vēsture** pēc [...] **dinastija** aprakstgalvām nelieto.

600 34 \$a Plantagenetu dinastija

600 34 \$a Romanovu dinastija

Darbiem, kas aplūko valdošās monarhu ģimenes locekļus, lieto atbilstošu aprakstgalvu [...] **karaļnam[s LNB – dinastija]** vai [**Valdnieka personvārds**] - **Ģimene**, ja darbs ir tikai par šī konkrētā valdnieka ģimeni.

600 \$a Gaulle, Charles de, \$d 1890-1970 \$x Ģimene.

Personvārds tiek rakstīts oriģinālvalodā.

Darbiem, kas apskata īpašas karaliskās ģimenes locekļu grupas, lieto brīvi pievienojamo apakšiedaļu – **Karaļi un valdnieki**, ko pievieno valsts nosaukumam. Ja iespējams noteikt konkrētu priekšmeta aprakstgalvu, lieto tāda veida aprakstgalvas kā **Imperatori** (var ied. ģeog.),

Karalienes (var ied. ģeog.), **Prinči** (var ied. ģeog.), **Princeses** (var ied. ģeog.) vai **Sultāni** (var ied. ģeog.).

650 \$a Imperatori \$z Japāna

650 \$a Karalienes \$z Eiropa

Darbiem par personām vai iestādēm, kas saistītas ar karaļnama saimnieciskās dzīves organizēšanu, lieto priekšmetu aprakstgalvu **Karaļnamu mājsaimniecības**(var ied. ģeog.)

2) [...], **Hercogi**; [...], **Grāfi**.

Konkrēti nosauktas hercogu, grāfu, muižnieku dinastijas veido, kā vārdkopas aprakstgalvas. Šis aprakstgalvas veido ģeogrāfiskās vietas nosaukums, kam seko atbilstošais apzīmējums **Hercogi vai Grāfi**. Vārda **Hercogi** vai **Grāfi** ekvivalentus to vietējā (dzimtajā) valodā nelieto. Šo aprakstgalvu ieraksta **600**. laukā .

Lai gan šādas aprakstgalvas parasti ietver vietas nosaukumu, to nepārveido pēc angļu-amerikāņu katalogizācijas noteikumiem. Piemēram, lieto formu **Spoletu hercogi** nevis **Spoletu (Itālija) hercogi**.

3) Aprakstgalvu piešķiršana. Saskaņā ar A 1330 un A 1845 norādījumiem, kas paredzēti biogrāfijām un vēsturiskiem materiāliem, parasti tiem piešķir papildus ģeogrāfisko aprakstgalvu ar apakšiedaļām, kuras atspoguļo darba konkrētos aspektus Piemērs:

Nosaukums: Die Medici : Macht und Glanz einer europäischen Familie

600 \$a Mediči dinastija.

651 \$a Florence (Itālija) \$x Vēsture \$y 1421-1737.

651 \$a Itālija \$x Karaļi un valdnieki

Papildus ģeogrāfisko aprakstgalvu, ja tā ir par plašu informācijas izguvei, nepiešķir. Piemēram, aprakstgalva **Eiropa - Karaļi un valdnieki** netiek piešķirta šādam darbam:

Nosaukums: Eiropas Saxe-Coburg-Gotha karaļi.

600 \$a Saksijas, Koburgas un Gotas dinastija

Ja aprakstgalva [**valdnieka vārds**] - **Ģimene** ir piešķirta tāpēc, ka dotais darbs aplūko vienīgi pašu valdnieka ģimeni, piešķir papildus aprakstgalvu [...], **karaļnams (LNB - dinastija)**, kā arī ģeogrāfiskās aprakstgalvas ar atbilstošām apakšiedaļām. *Piemērs:*

Nosaukums: Pēdējais no Romanoviem: Cars Nikolajs II un viņa ģimenes noslepkavošana.

600 \$a Николаï\$ b II, \$c Imperators, \$d 1868-1919.

600 \$a Николаï \$ b II, \$c Imperators, \$d 1868-1919

\$x Ģimene

600 \$a Romanovu dinastija

650 \$a Imperatori \$z Krievija \$v Biogrāfijas

651 \$a Krievija \$x Vēsture \$y Nikolajs II, 1894-1917.

Apakšsadaļas, kuras lieto zem atsevišķām dinastijām, karaļnamiem utt., sk. noteikumu lapā A 1120.

Genealoģija un uzvārdi A 1631

Genealoģija ir dzimtas vēstures izpēte un mūsu priekšteču raksturojums un nozīmības izpēte, kā arī personu, dzimtu, grupu utt. Izcelšanās pētīšana. Šī noteikumu lapa sniedz vadlīnijas novadpētniecības un ģenealoģisko avotu materiālu katalogizācijai.

Aprakstgalvu **Genealoģija** piešķir darbiem par dzimtas koku vai dzimtas vēsturi.

Šai aprakstgalvai nepievieno apakšsadaļas: – **Rokasgrāmatas**, - **Vēsture**, -**Metodoloģija**, - **Pētniecība**, vai – **Avoti**.

1) Piešķir brīvpievienojamo apakšsadaļu – **Genealoģija** aiz vietu nosaukumiem, atsevišķām institūcijām, personu grupām un etniskām grupām, darbiem, kas ietver dzimtas ierakstu kolekcijas un/vai dzimtu vēsturi no kādas vietas vai piederību kādai organizācijai, personu grupai vai etniskai grupai. Piemēri:

651 \$a Eiropa \$v Ģenealoģija.

651 \$a Jelgava (Latvija) \$v Ģenealoģija.

650 \$a Karaļi un valdnieki \$v Ģenealoģija.

650 \$a Ebreji \$z Latvija \$v Ģenealoģija.

Neiedalīt šāda veida aprakstgalvu ar apakšsadaļu – **Vēsture** vai – **Avoti**.

2) Papildu aprakstgalvas. Piešķir aprakstgalvai kārtību, parādot vietu, etnisko grupu, personu klasi, dokumentu tipu utt. Ja darbos ir iekļauti arī vārdi (uzvārdi) ar dzimšanas un miršanas datumiem, jāpiešķir arī – **Dzimšanas reģistrācija utt.-[vieta]**. Ja darbos iekļauti vairāki specifiski dokumentu tipi, jāpiešķir specifiska aprakstgalva, piemēram, **Laulības reģistri; Bēru sludinājumi; Kristīšanas reģistri**.

3) Metodoloģija. Piešķir brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Genealoģija - Metodoloģija** aiz vietām, individuālo institūciju nosaukumiem, personu grupām un etniskām grupām aptverošiem tekstiem par ģenealoģijas ierakstu vietas noteikšanas metodēm, dzimtu vēstures gaitu utt., šajās vietās vai piederību šo personu klasēm vai grupām.

Piešķir brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Genealoģija - Rokasgrāmatas** aiz vietu nosaukumiem, individuālo institūciju nosaukumiem, personu grupām un etnisko grupu darbiem, kas satur īsu informāciju par šo tematu ģenealoģiju, piemēram, aģentūru saraksti un konsultāciju institūcijas, ierakstu veidu pētīšana utt.

Darbiem, kas ietver aptverošus noteikumus par metodoloģiju un īsu informāciju uzziņu sagatavošanai, piešķir tikai – **Genealoģija - Rokasgrāmatas** aiz atbilstošām aprakstgalvām.

4) Vārdu forma. Darbiem, kas ietver individuālas dzimtas vēsturi vai biogrāfijas vai dzimtu locekļus, izveido uzvārdu saturošu aprakstgalvu, lietojot vispārīgas vārdu formas. Veidojot autoritatīvo ierakstu, pievieno 400 lauku (nelietoto formu) katram zināmajam variantam. Piemēri:

600 \$a Vazdiku dzimta

600 \$a Kalnozolu dzimta

5) Aprakstgalvu iedalīšana laukos. Aprakstgalvas atsevišķām dzimtām ieraksta 100 laukā autoritatīvajos ierakstos un 600 laukā bibliogrāfiskajos ierakstos.

6) Aprakstgalvu piešķiršana atsevišķiem darbiem.

Piešķir aprakstgalvas uzvārdiem. Ja nepieciešams, pievieno uzvārdiem brīvpievienojamās formas un tematiskās apakšsadaļas, kuru saraksts atrodas noteikumu lapā A 1120.

Nepievieno uzvārdiem apakšsadaļas: –**Biogrāfijas, - Vēsture, -Avoti**.

Ja ir aplūkota vairāk par vienu dzimtu, piešķir aprakstgalvu katrai dzimtai, maksimums – četras. Ja ir iekļauts vairāk par četrām dzimtam, izveido četras, kas ir pašas svarīgākas katalogizējamam darbam.

Saskaņā ar noteikumu lapu A 1845, izceļ dzimtas atrašanās vietu ar papildu aprakstgalvu, ja tas ir iespējams. Piemērs:

Nosaukums: Smith family of Virginia.

600 30 \$a Smith family.

651 #0 \$a Virdžīnija (Amerikas Savienotās Valstis) \$v Ģenealoģija

Citam valstīm, izņemot Amerikas Savienotās Valstis, piešķir šāda veida papildu aprakstgalvu, kā [valsts] - **Ģenealoģija**.

Ja darbā ir dzimtas locekļu kopēja biogrāfija, nepiešķir šāda veida aprakstgalvu, kā [vieta] - **Ģenealoģija**, ja vien darbs nesatur arī ģenealoģiskus materiālus.

Piešķir papildu aprakstgalvu priekšteču vārdiem vai jebkuram atsevišķam dzimtas loceklim, iedala ar brīvi pievienojamo apakšiedaļu – **Dzimta**, ja viņš vai viņa ir pieminēti titullapā vai par viņiem(u) dota plaša informācija tekstā.

Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz individuāliem dzimtu personvārdiem, sk. noteikumu lapā A 1120.

Hronoloģija A 1367

Hronoloģija ir zinātne par vēsturisku notikumu datējumu un to norises hronoloģiskās kārtības noteikšanu, par laika mērīšanu un vēsturisko notikumu atspoguļošanu to patiesajā norises kārtībā. Šī noteikumu lapa dod norādījumus hronoloģijas zinātnes darbu priekšmetošanai. Kā arī to darbu priekšmetiskajai apstrādei, kuros notikumi, kas attiecas uz tematu, apdzīvotas vietas vēsturi utt., ir atspoguļoti to norises laika secībā.

1) Zinātne par laika skaitīšanu un mērīšanu

Aprakstgalvu **Hronoloģija** piešķir vispārīga rakstura zinātniskiem darbiem par laika mērīšanu un skaitīšanu noteiktos laika periodos un par vēsturisku notikumu un laikmetu datēšanu.

Šāda veida aprakstgalvu **Hronoloģija**, [papildinājums ar apzīmētāju] piešķir darbiem par noteiktā apdzīvotā vietā vai noteiktas civilizācijas, reliģijas utt. praktizēto hronoloģijas sistēmu.

Piemēri:

650 \$a Hronoloģija, bizantiešu

650 \$a Hronoloģija, ebreju

650 \$a Hronoloģija, meksikāņu

Darbiem par indiāņu laika skaitīšanas sistēmām, piešķir vārdkopas aprakstgalvu tiešā secībā, piemēram, **Maiju hronoloģija**.

2) Vēsturisku notikumu uzskaitījums hronoloģiskā secībā.

Aprakstgalvu **Hronoloģija, vēsturiskā** piešķir darbiem, kuri satur pasaules vēstures hronoloģisko periodu uzskaitījumu un vēsturisku notikumu uzskaitījumu to norises secībā.

Ja nepieciešams, aprakstgalvai pievieno brīvi pievienojamo formas apakšsadaļu –**Tabulas, diagrammas, utt.**

Brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Vēsture - Hronoloģija** pievieno reģionu, valstu, pilsētas utt. aprakstgalvām un piešķir darbiem, kas sastāv no šīs apdzīvotās vietas vēstures hronoloģijas periodu un notikumu uzskaitījuma.

651 \$a Arābu impērija \$x Vēsture \$v Hronoloģija

651 \$a Francija \$x Vēsture \$v Hronoloģija

Brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Hronoloģija** pievieno šāda veida aprakstgalvai [**vieta]-Vēsture-[laika perioda apakšsadaļa]** un piešķir darbiem, par noteiktas apdzīvotas vietas vēstures konkrēta laika perioda

651 \$a Krievija \$x Vēsture \$y 20. gs. \$v Hronoloģija

Brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Hronoloģija** vai –**Vēsture – Hronoloģija** pievieno tematiskām aprakstgalvām un piešķir darbiem, kuri satur ar šo tematu saistītu laika periodu un gada skaitļu uzskaitījumu to norises secībā.

Ja tematam var pievienot apakšsadaļu –**Vēsture** (sk., A 1647), lieto –**Vēsture - Hronoloģija**, piem., **Zemestrīces – Meksika – Vēsture - Hronoloģija**. Ja aprakstgalvai nevar pievienot apakšsadaļu –**Vēsture**, piemēram, aprakstgalvām mūzikā mākslā, literatūrā un raksturīgiem vēsturiskiem tematiem, lieto – **Hronoloģija** bez apakšsadaļas – **Vēsture**, piem., **Populārā mūzika - Amerikas Savienotās Valstis - Hronoloģija; Māksla, amerikāņu - Hronoloģija; Japāna - Ekonomiskais stāvoklis – 1945 - Hronoloģija**.

Brīvi pievienojamo apakšsadaļu – **Hronoloģija** nepievieno tematam, ja šim jēdzienam ir jau izveidota vārdkopas aprakstgalvas .

650 \$a Hronoloģija, vēsturiskā

650 \$a Pasaules vēsture \$v Hronoloģija

Brīvi pievienojamo apakšsiedaļu – **Hronoloģija** pievieno atsevišķu personvārdu aprakstgalvām un piešķir darbiem, kuros uzskaitīti šo personu dzīves dati, vai gadu skaitļi, kad tika uzrakstīti vai publicēti šo personu darbi, kā arī šo personu dzīves notikumu un darbu hronoloģisks apskats.

600 \$a Werner, Fritz, \$d 1898-1977 \$v Hronoloģija

Brīvi pievienojamo apakšsiedaļu – **Vēsture - Hronoloģija** pievieno atsevišķu institūciju nosaukumu aprakstgalvām un piešķir darbiem, kuros uzskaitīti organizācijas vēstures notikumi un gada skaitļi .

Brīvi pievienojamo apakšsiedaļu –**Vēsture - Hronoloģija** pievieno atsevišķu etnisko grupu indiāņu aprakstgalvām un piešķir darbiem, kuros uzskaitīti etniskās grupas vēstures notikumi un gadaskaitļi.

Brīvi pievienojamo apakšsiedaļu – **Hronoloģija** pievieno Svēto rakstu unificētajiem nosaukumiem , un piešķir dažādām diskusijām par to datēšanu un par tajos minēto notikumu norises secību un datēšanu.

Piemēri aprakstgalvu piešķiršanai noteiktiem darbiem

ū *Palīgs Latvijas vēsturē*

651 \$a Latvija \$x Vēsture \$v Hronoloģija

ū *Pasaules civilizācijas hronoloģija*

650 \$a Civilizācija \$x Vēsture \$v Hronoloģija

ū *Maiju faktors*

650 \$a Maiju hronoloģija

650 \$a Kosmoloģija

Hronoloģiskās aprakstgalvas un apakšsiedaļas (A 620)

Šie noteikumi izskaidro vispārīgo hronoloģisko aprakstgalvu un apakšsiedaļu lietošanu.

Hronoloģiskā aspekta izteikšanas metodes priekšmetu aprakstgalvās.

Lai izteiktu hronoloģisko aspektu priekšmetu aprakstgalvās, iespējams izmantot dažādas metodes. Lieto sekojošas metodes : vispārīgās aprakstgalvas laika periodiem, hronoloģiskus jēdzienus izsakošas aprakstgalvas, aprakstgalvas ar apzīmētāja papildinājumu, aprakstgalvas ar datējuma papildinājumu, aprakstgalvas ar apakšsiedaļām.

1) Vispārīgās aprakstgalvas laika periodiem – paredzētas, lai izteiktu ar priekšmetu nesaistītu laika periodu apzīmējošu jēdzienu.

650 \$a Dzelzs laikmets

650 \$a Renesanse

2) Aprakstgalvas, kurās ietverts vai raksturots hronoloģisks jēdziens

650 \$a Komunisms

650 \$a Feodālisms

3) Aprakstgalvas ar apzīmētāja papildinājumu

650 \$a Hronoloģija, vēsturiskā

650 \$a Vēsture, seno laiku

650 \$a Vēsture, jauno laiku

4) Aprakstgalvas ar datējuma papildinājumu

650 \$a Krimas karš, 1853-1856

5) Aprakstgalvas ar apakšiedaļām. Laika periodu var izteikt ar hronoloģisku apakšiedaļu dažādās formās. Hronoloģisko apakšiedaļu formulēšanas metodes atkarīgas no konkrētības pakāpes:

Ū Nekonkrēts sākuma laiks

651 \$a Spānija \$x Vēsture \$y Līdz 711

ü Nekonkrēts beigu laiks

651 \$a Igaunija \$x Vēsture \$y 1991-

Ū Konkrēts gadsimts vai gadsimti

651 \$a Francija \$x Vēsture \$y 18. gs.

ü Konkrēti laika posmi ar skaidrojošiem vārdiem

651 \$a Francija \$x Vēsture \$y Revolūcija, 1789 – 1799

Veidojot šāda veida aprakstgalvas, jāveic pārbaude jau izveidotajā autoritatīvo ierakstu datubāzē. Jau izveidotā metodika paredz, ka šāda veida apakšiedaļās kā skaidrojošie vārdi tiek lietoti tikai atsevišķi konkrēti notikumi. Nelietojiet valdnieku vai dzimtu vārdus kā skaidrojošos vārdus.

~~*651 \$a Lielbritānija \$x Vēsture \$y Tjūdori, 1485-1603*~~

651 \$a Lielbritānija \$x Vēsture \$y 1485-1603

ü Konkrēti laika posmi bez skaidrojošiem vārdiem

651 \$a Latvija \$x Vēsture \$y 1914-1918

- ü Atsevišķi gadskaitļi ar skaidrojošiem vārdiem
- ü Atsevišķi gadskaitļi bez skaidrojošiem vārdiem

Hronoloģiskā iedalījuma atrašanās vieta priekšmeta aprakstgalvā. Hronoloģiskās apakšsiedaļas var atrasties aiz vairāku veidu aprakstgalvām vai apakšsiedaļām priekšmeta aprakstgalvas virknē. Parasti hronoloģiskās apakšsiedaļas novieto pēc tematiskajām un ģeogrāfiskajām un pirms formas apakšsiedaļām.

- ü Seko aiz galvenās aprakstgalvas
650 \$a Vēsture, jauno laiku \$y 20. gs.
- ü Seko aiz apakšsiedaļas – Vēsture
651 \$a Itālija \$x Vēsture \$y 476-744
- ü Seko aiz tematiskajām vai ģeogrāfiskajām apakšsiedaļām
651 \$a Vācija \$x Sociālā dzīve un paražas \$y 20. gs.
650 \$a Filozofija \$z Francija \$y 20. gs.
- ü Seko aiz aprakstgalvas ar plašāku hronoloģisko papildinājumu
650 \$a Civilizācija, viduslaiku \$y 15. gs.
- ü Pirms formas apakšsiedaļas
- ü Pirms ģeogrāfiskās apakšsiedaļas
- ü Pirms tematiskās apakšsiedaļas

Hronoloģisko aprakstgalvu un apakšsiedaļu piešķiršana.

- 1) **Darba saturs un iespiešanas datums.** Piešķiriet hronoloģiskas Aprakstgalvas, kuras atspoguļo darba saturu, nevis izdošanas laiku. Dažos gadījumos var tikt lietota brīvpievienojamā formas apakšsiedaļa – **Agrīnie darbi līdz 1800**, lai izdalītu senākus darbus.
- 2) **Hronoloģisko apakšsiedaļu nelieto, ja :**
 - ü aprakstgalva attēlo jēdzienu, kurš saistīts tikai ar noteiktu gadsimtu
 - ü Nepiešķiriet hronoloģisko apakšsiedaļu situācijās, kad tā nav paredzēta, vai tajos gadījumos, kad tas ir pretrunā ar brīvpievienojamo apakšsiedaļu lietošanas noteikumiem.
- 3) **Vispārīgās aprakstgalvas gadsimtiem, gadiem un citiem periodiem.** Noteiktiem laika periodiem izveidotas speciālas aprakstgalvas, piem., **Renesanse, Divdesmit pirmais**

gadsimts u.c. Piešķiriet šīs aprakstgalvas tikai vispārīga satura, ar tematu nesaistītiem darbiem.

- 4) **Papildu aprakstgalvas.** Dažos gadījumos, kad hronoloģisko apakšsiedaļu nedrīkst lietot vai arī tās lietojumam ir ierobežojumi, attiecīgā laika perioda izteikšanai var piešķirt papildus aprakstgalvas.

Notikumi A 1592

Šajā noteikumu lapā notikums ir definēts kā kaut kas ievērības cienīgs, kas notiek vai ir noticis konkrētā vietā, konkrētā laika periodā. Konkrētam notikumam atkarībā no tā rakstura, priekšmeta aprakstgalva var tikt veidota vienā no vairākiem noteiktiem veidiem. Lielākā daļa ikdienas notikumu parasti ir vispārīgi, nekonkrēti un nav pietiekoši nozīmīgi, lai tiem piešķirtu speciālus īpašus nosaukumus. Darbiem par šāda veida notikumiem parasti piešķir tādas priekšmeta aprakstgalvas kā **[temats] - [vieta] -Vēsture**, piem., **Putekļu vētras – Ilinoisa - Vēsture**. Norādījumus šādu notikumu veidu aprakstgalvu piešķiršanā sk. noteikumu lapā A 1560 **Katastrofas, sacelšanās, demonstrācijas utt.**, un noteikumu lapā A 1647. Bet daži lielākie notikumi ir tik nozīmīgi, ka tie kļūst vispārpazīstami ar īpašiem nosaukumiem. Tie var būt tādi unikāli notikumi, kas notikuši tikai vienu reizi un vienā vietā, piem., **Haimarketa laukuma sacelšanās, Čikāga, Ill., 1886 /Haymarket Sqyare Riot, Chicago, Ill., 1886/**, vai arī notikumi, kuriem ir raksturīgi, ka tie regulāri vai neregulāri atkārtojas vienā vai vairākās vietās, piem., **Miss Amerika konkurss /Miss America Pegeant/; Rožu skate/Tournament of Roses/; Deitona 500 (Automobiļu sacīkstes).**

Notikumu kategorijas, kurām tiek veidotas priekšmetu aprakstgalvas. Turpmāk minētais saraksts ir to notikumu veidu uzskaitījums, kuru aprakstgalvas tiek veidotas priekšmetu autoritatīvajā datnē atbilstoši šīs noteikumu lapas norādījumiem. Kad šāda veida aprakstgalvas konkrētiem notikumiem tiek veidotas kā šī notikuma īpašā nosaukuma vārdkopas aprakstgalvas, tās ar šo īpašo nosaukumu, ieraksta **650.** laukā.

Negadījumi

Slepkavības

Uzspriecināšana, sprādzieni

Kronēšanas

Jūras braucieni, lidojumi

Kultūras revolūcijas

Dabas katastrofas

Politiskie incidenti, notikumi, skandāli

Politiskās tīrīšanas

Varas maiņas

Sacelšanās, demonstrācijas

Ielenkumi, blokādes

Epidēmijas, badi	Īpašas dienas, nedēļas, mēneši, gadi
Ugunsgrēki	dekādes, aptuvenie termiņi
Bēres	notikumiem, kas sastāv no
Nolaupīšanas	daudziem atsevišķiem
Ieslodzījumi	svētkiem, grezniem karnevāla
Inaugurācijas	gājieniem, gadadienu svinībām.
Masu slepkavības	Streiki
Militāri pasākumi,	Tiesas procesi
iebrukumi, kaujas, kari,	Sacelšanās, dumpji
revolūcijas, okupācijas, iekarošanas,	Laulības
militāras operācijas.	

Notikumu kategorijas, kurām tiek veidotas aprakstgalvas personvārdu/ nosaukumu autoritatīvajā datnē. Turpmāk minētais saraksts, ir notikumi, kuru aprakstgalvas veido personvārdu/nosaukumu autoritatīvajā datnē, saskaņā ar AACR2, 24. nod., norādījumiem un LCRI 24.7 un 24.8. Tie rakstāmi **610.** laukā.

Sporta sacensības	Tautas festivāli un svinības
Sacīkstes	Spēles (Notikumi)
Konferences	Sanāksmes
Debates	Parādes
Izstādes	Valsts svētki, grezni gājieni,
Militārās ekspedīcijas	gadadienu svinības
Zinātniskās ekspedīcijas	Ātrumsacīkstes
Ekspozīcijas	Šovi (Izstādes)
Gadatirgi	Sporta pasākumi
Festivāli un svētki	Turnīri

Notikumu aprakstgalvas vārdkopas formā. Lielāko daļu notikumu, kas pieder kategorijām, kas uzskaitītas augstākminētajā tabulā, aprakstgalvas veido kā to īpašā nosaukuma vārdkopas aprakstgalvas saskaņā ar turpmāk minēto modeli:

650 \$a [notikuma nosaukums], [valsts vai pirmā līmeņa administratīvi

teritoriālā vienība vai cits ģeogrāfisks nosaukums], [datums vai laika periods]

1) Notikuma nosaukums. Kur vien iespējams, lieto vispārnozīmīgo terminoloģiju vai akceptēto angļu(latviešu) valodas nosaukumu. Ja nosaukums angļu valodā nav atrodamas un to nav iespējams pārtulkot pieņemamā angļu valodas ekvivalentā, lieto nosaukumu oriģinālformā.

Kad vien iespējams, lietotā nosaukuma substantīva daļu ievieto vārdkopas sākumā. Tomēr minētā iemesla dēļ nevajag nosaukumu veidot inversā formā, ja vien šim mērķim nav labi izstrādāts paraugs, kā tas ir atsevišķu kauju gadījumā (salīdziniet ar A 1285).

2) Valsts (pirmā līmeņa administratīvi teritoriālā vienība) vai mazāks ģeogrāfisks nosaukums.

Ū Notikumi vienā pilsētā. Notikumam, kas notiek konkrētā pilsētā, kā papildinājumu lieto pilsētas nosaukumu, kas veidots personvārdu/nosaukumu autoritatīvajā datnē, bet iekavu vietā izmanto komatus. Piemērs:

650 \$a Haimarketa laukuma sacelšanās, Čikāga, Ilinoisa, 1886

Pilsētas nosaukumu kā papildinājumu iekļauj, pat tad, ja tas ietilpst arī notikuma nosaukuma substantīva daļā.

650 \$a Portčikāgas nemieri, Portčikāga, 1944

Pilsētas nosaukumam, kuru lieto kā papildinājumu jāatspoguļo notikuma norises laika situāciju. Lieto vairs nepastāvošu pilsētu nosaukumus, ja tie ir atbilstoši, bet pilsētas nosaukumu kā papildinājumu nelieto, ja notikuma vieta tā norises laikā neatrodas šīs pilsētas robežās. Ja pilsētas nosaukums tiek lietots kā papildinājums, jālieto nosaukuma jaunākā forma, kas atļauta lietošanai kā priekšmeta aprakstgalva.

Ū Notikumi, kas nenotiek vienā pilsētā. Notikumiem, kas notikuši dažādās pilsētās vai ārpus pilsētas, tad, ja tie notikuši vienā valstī, kā papildinājumu lieto valsts nosaukumu. Ja tie notikuši vairākās valstīs, tad ģeogrāfisko papildinājumu nelieto.

Notikumam, kas noticis Kanādā, Lielbritānijā vai Amerikas Savienotajās Valstīs dažādās pilsētās vai ārpus pilsētas, kā papildinājumu pievieno provinces, ietilpstošās valsts vai štata nosaukumu. Ja tas notiek nevis vienā, bet vairākās Kanādas vai Lielbritānijas pirmās pakāpes

administratīvi teritoriālajās vienībās, kā papildinājumu lieto valsts nosaukumu. Ja tas notiek nevis vienā, bet vairākos Amerikas Savienoto Valstu štatos, tad ģeogrāfisko papildinājumu nelieto. Arī, ja notikums notiek nevis vienā, bet vairākās valstīs, ģeogrāfisko papildinājumu nelieto.

Ū **Datums.** Datumu piešķir tikai unikāliem notikumiem. Ja notikums noris ilgāk par gadu, uzrāda konkrētu gadu skaitu. Ja ir nepieciešams uzrādīt mēnesi un dienu, lai izvairītos no neskaidrībām un pretrunām un radītu unikālu aprakstgalvu, seko noteikumu lapas A 1078, 3 norādījumiem.

Piemēri:

650 \$a Nankinas masu slepkavības, Nankina, Ķīna, 1937

650 \$a Černobiļas AES avārija, Černobiļa, Ukraina, 1986

650 \$a Irākas karš, 2003 -

3) Notikumu aprakstgalvas kā apakšiedaļas. Lai gan lielākā daļa notikumu aprakstgalvu tiek veidotas vārdkopas formā, daži notikumu veidi var tikt pievienoti arī kā apakšiedaļas pie pamata aprakstgalvas. Tas visbiežāk notiek:

Ū kad viena persona vai institūcija ir notikuma galvenais dalībnieks. Tādā gadījumā aprakstgalvu veido šādi:

600 \$a [personas vai institūcijas nosaukums] \$x [notikuma nosaukums],[gads]

600 \$a Hitler, Adolf, \$d 1889-1945 \$x Slepkavības mēģinājums, 1944 (20. jūlijs)

Ū kad notikums atspoguļo kādu svarīgu norisi konkrētās apdzīvotas vietas vēsturē, tādā gadījumā aprakstgalvu veido šādi:

651 \$a [vietas nosaukums] \$x Vēsture \$y [notikuma nosaukums], [gads]

651 \$a Padomju Savienība \$x Vēsture \$y Revolūcija, 1917-1921

Apakšiedaļas ar gadiem, kuras lieto aiz personām vai institūcijām tiek uzskatītas par tematiskām apakšiedaļām, kas ir papildinātas ar gadu un ir ierakstāmas **\$x** apakšlaukā. Bet šāda veida apakšiedaļas –**Vēsture - [notikums], [gads]** tiek uzskatītas par hronoloģiskām apakšiedaļām un to apakšlauka apzīmējamas ir **\$y**.

Ū Personas. Aprakstgalvas notikumiem, kas tieši saistīti ar konkrētu personu, formulē šādi:

600 \$a [personvārds] \$x [notikuma nosaukums, [gads]

Lieto vai nu standarta brīvi pievienojamās apakšsiedaļas no saraksta noteikumu lapā A 1110, *Brīvi pievienojamās apakšsiedaļas: Personvārdi*, vai gadījumā, ja tā ir sevišķi nozīmīga persona, piemēram, reliģiju pamatlicēji, var veidot arī unikālas apakšsiedaļas, ko pievieno personvārdam. Notikuma gadu (-s) pievieno visos gadījumos, kad to ir iespējams noteikt, gan ar gadiem autorizētajām brīvi pievienojamām apakšsiedaļām, gan jaunajām, īpaši šai personai veidotajām apakšsiedaļām (sk. noteikumu lapas A 1078 norādījumus datējumu formulēšanā). Esošās apakšsiedaļas bez datējuma, kas jau izveidotas aiz noteiktām personā, nemaina. Brīvi pievienojamām apakšsiedaļām, kur tās ar datējumu nav autorizētas (jau izveidotas), datējumu nepievieno.

Ū Institūcijas. Aprakstgalvas notikumiem, kas tieši saistīti ar konkrētu institūciju, formulē šādi:

610 \$a [institūcijas nosaukums] \$x [notikuma nosaukums], [gads]

Lieto standarta brīvi pievienojamās apakšsiedaļas no saraksta noteikumu lapā A 1105, *Brīvi pievienojamās apakšsiedaļas: Institūcijas* vai arī brīvi pievienojamo apakšsiedaļu dažus sarakstus, kas tiek kontrolēti ar izveidotajām noteiktu institūciju veidu parauga aprakstgalvām, piemēram, kā noteikumu lapā A 1159, *Parauga aprakstgalvas: Militārie dienesti*. Ja konkrēta institūcija ir jau izveidota priekšmetu autoritatīvajā datnē ar unikālu apakšsiedaļu īpašam notikumam, lieto jau izveidoto formu.

Aprakstgalvas streikiem, kurā iesaistīta noteikta institūcija, neveido atbilstoši iepriekš dotajam paraugam. Norādījumus streiku aprakstgalvu veidošanā sk. noteikumu lapā A 2100.

Ū Valstis. Aprakstgalvas īpašiem notikumiem formulē kā apakšsiedaļas, ko pievieno valsts nosaukumam, ja šo militāro vai politisko notikumu norisē ir iesaistīta visa valsts, piemēram, tādiem kā pilsoņu karš, revolūcija, okupācija, intervence, iebrukums,

sacelšanās, atbrīvošanās vai daudzpusīgs politiskais incidents. Šāda veida notikumiem lieto turpmāk minēto formulējumu:

651 \$a [valsts] \$x Vēsture \$y [notikuma nosaukums], [gads]

Kā notikuma nosaukumu izvēlas angļu (latviešu) valodā vispārnozīmīgu vai akceptētu nosaukumu. To traktē kā īpašvārdu, un angļu valodā lieto lielos sākuma burtus visiem lietvārdiem. Jāievēro noteikumu lapas A 1078 norādījumi, attiecībā uz datējumu formulēšanu
Piemēri:

651 \$a Amerikas Savienotās Valstis \$x Vēsture \$y Revolūcija, 1755-1783

651 \$a Krievija \$x Vēsture \$y Dekabristu sacelšanās, 1825.

Apakšiedaļas –**Vēsture - Bombardēšana, [gads]; -Vēsture-Atdalīšanas, [gads]** un –**Vēsture-Aplenkums, [gads]** nav brīvi pievienojamas aiz valstu, pilsētu utt., nosaukumiem un tās izveido tur, kur tas nepieciešamas.

Turpmāk minētie piemēri jāveido kā vārdkopas aprakstgalvas nevis kā apakšiedaļas:

- Ü īpaši nosaukti notikumi, kuros iesaistītas divas vai vairākas valstis, izņemot iebrukumus, okupācijas utt., ko veikusi viena valsts pret citu, jo tos veido kā apakšiedaļas, piem., **Panama – Vēsture - Amerikāņu iebrukums, 1989;**
- Ü īpaši nosaukti notikumi, kam ir tikai vietēja nozīme, tādi kā neliela mēroga sacelšanās vai masu slepkavības;
- Ü neliela mēroga politiski incidenti, ieskaitot afēras un skandālus.

Ja ir šaubas par atsevišķa notikuma nozīmību, priekšroku dod vārdkopas formai, nevis apakšiedaļas formai, pat tad, ja vēlāk izrādīsies, ka notikums ir bijis svarīgs. Piemēram, **Votergeitas lieta, 1972-1974** tika veidota vārdkopas formā, tāpēc, ka sākumā, kad tā tika veidota, bija grūti spriest par šī notikuma nozīmīgumu.

- Ü **Pilsētas un citas vietējās jurisdikcijas.** Notikumu nosaukumus kā apakšiedaļas pievieno pilsētu un citu vietējo jurisdikciju nosaukumiem tādā pašā veidā kā apakšiedaļas pie valstu nosaukumiem. Jāievēro, ka šādas apakšiedaļas parasti aprobežojas tikai ar dažāda veida militāriem pasākumiem, tādiem kā bombardēšana, ieņemšana, aplenkšana utt.
Piemēri:

651 \$a Ļeņingrada (Padomju Savienība) \$x Vēsture \$y Blokāde, 1941-1944
651 \$a Parīze (Francija) \$x Vēsture \$y Aplenkums, 1870-1871

Aprakstgalvas kaujām, kurās iesaistīta noteikta pilsēta vai apdzīvota vieta, neveido saskaņā ar augšminētajiem paraugiem. Norādījumus kauju aprakstgalvu veidošanā sk. noteikumu lapā A 1285.

Ū Aprakstgalvas piešķiršana pakārtotām jurisdikcijām. Kad notikuma aprakstgalva ir formulēta kā apakšsiedaļa aiz jurisdikcijas pamataprakstgalvas, tajā vairs nav iespējams atspoguļot kādu mazāku jurisdikciju Lai to izdarītu, ir nepieciešama otrā aprakstgalva:

(1) 651 #0 \$a [lielākās jurisdikcijas nosaukums] \$x Vēsture \$y [notikuma nosaukums], [gads]

(2) 651 #0 \$a [mazākās jurisdikcijas nosaukums] \$x Vēsture \$y [laika perioda apakšsiedaļa, ja tā izveidota]

Vispārīgiem darbiem par karu konkrētā apdzīvotā vietā, piešķir aprakstgalvu tikai šai apdzīvotai vietai, kurai pievieno kara nosaukuma apakšsiedaļu Aprakstgalvu lielākai jurisdikcijai, kurai pievienota tāda pati apakšsiedaļa, nepiešķir. Darbiem par noteiktu tematu, kas saistīts ar karu konkrētā apdzīvotā vietā, tomēr piešķir aprakstgalvu gan lielākai jurisdikcijai, kurai pievieno kara nosaukumu apakšsiedalu un atbilstošu tematisko apakšsiedaļu (sk., A 1200), gan mazākai jurisdikcijai, kurai pievieno kara nosaukuma apakšsiedaļu un tādu pat tematisko apakšsiedaļu. Piemērs:

Nosaukums: Krāsu attīstība: Pensilvānija pilsoņu kara kauju karogos.

651 \$a Pensilvānija \$x Vēsture \$y Pilsoņu karš, 1861-1865 \$x Karogi.

651 \$a Pensilvānija \$x Vēsture \$y Pilsoņu karš, 1861-1865 \$x Pulku vēsture.

651 \$a Amerikas Savienotās Valstis \$x Vēsture \$y Pilsoņu karš, 1861-1865 \$x Karogi.

651 \$a Amerikas Savienotās Valstis \$x Vēsture \$y Pilsoņu karš, 1861-1865 \$x Pulku vēsture.

Vēsture A 1647

Apakšiedaļa – **Vēsture** var tik lietota aiz vairākām aprakstgalvām, norādot vēsturisko traktējumu tematiskā jautājumā. Tomēr tās lietojumā ir noteikti ierobežojumi. Šie ierobežojumi ir aprakstīti šajā noteikumu lapā.

Izslēdzot augstāk minēto, lieto apakšiedaļu – **Vēsture** aiz tematisko apakšiedaļu, personu grupu, etnisku grupu, svēto rakstu unificēto nosaukumu, vietu nosaukumu, institūciju nosaukumu aprakstgalvām pagājušu notikumu paskaidrošanai.

650 \$a Aeronautika \$x Vēsture

650 \$a Ziemeļamerikas indiāņi \$x Vēsture

651 \$a Londona (Lielbritānija) \$x Vēsture

610 \$a Katoļu baznīca \$x Vēsture

610 \$a General Motors Corporation \$x Vēsture

Nelieto apakšiedaļu – **Vēsture** aiz:

- aprakstgalvām vai apakšiedaļām, kurām ir skaidri redzama vēsturiska blakus nozīme

650 \$a Renesanse

650 \$a Sociālā vēsture

- literārām, mūzikas vai filmu formas aprakstgalvām

To vietā lieto – **Vēsture un kritika**, piemēram, **Angļu dzeja - Vēsture un kritika; Deju mūzika - Vēsture un kritika; Vesterni - Vēsture un kritika**. Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz literatūras un literāriem žanriem, sk. noteikumu lapu A 1156. Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz mūzikas kompozīcijām, sk. A 1160.

- mākslas žanra aprakstgalvām, kas kvalificētas pēc etnisko vai reliģisko grupu nosaukumiem, sk. A 1250, sekc. 1.
- personvārda/institūcijas nosaukuma un darba nosaukuma aprakstgalvām vai unificētiem nosaukumiem kā svētie raksti

Piešķir tādas aprakstgalvas bez apakšiedaļām īpašiem darbiem ar vēsturisko traktējumu. Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz literāriem darbiem ierakstīta aiz autora, sk. A 1155.6. Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz literāriem darbiem ierakstīta aiz nosaukuma, sk. A 1155.8

- personvārdiem vai uzvārdiem, ietverot arī dinastijas un karaļnamus.

Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz personvārdiem, sk. A 1110. Apakšiedaļas, kas tiek lietotas aiz dzimtām, sk. A 1120. Bibliogrāfisko darbu instrukcijas, sk. A 1330. Ģenealoģijas noteikumi, sk. A 1631. Dinastiju, karaļnamu instrukcijas utt., sk. A 1574.

1) Hronoloģisko apakšiedaļu izveidošana. Apakšiedaļu – **Vēsture** turpmāk pakārto ar hronoloģisko apakšiedaļu specifiskiem laika periodiem, tur, kur tie ir izveidoti aiz tematiskajām un vietu aprakstgalvām. Piemēri:

651 \$a Amerikas Savienotās Valstis \$x Vēsture \$y Pilsoņu karš, 1861-1865

651 \$a Japāna \$x Vēsture \$y 476-774

650 \$a Teātris \$x Vēsture \$y 20 .gs.

2) Brīvpievienojamā hronoloģiskā apakšiedaļa. Vēsturiskus periodus var arī izcelt ar šāda veida aprakstgalvām kā **[temats] -Vēsture - Līdz 1500** vai **[temats] – Vēsture - 16. gs. [17. gs., 18. gs., 19. gs., 20. gs. 21. gs.]**. Piešķir šīs brīvpievienojamās apakšiedaļas –**Vēsture - [...] gs.**, kad vien tas ir iespējams un, ja nav pretēju norādījumu priekšmetu autoritatīvajā datubāzē. Pēc brīvas pievienošanas principa piešķir arī šāda veida aprakstgalvas **[vieta vai institūcija] - [temats] – Vēsture - 16. gs. [17. gs., 18.gs., 19. gs., 20. gs., 21. gs.]**, ja vien tematiskā apakšiedaļa nav viena no tām, kas uzskaitītas 9. sekcijā un nav pretēju norādījumu priekšmetu autoritatīvajā datubāzē. Piemēri:

650 \$a Tehnoloģija \$z Eiropa \$x Vēsture \$y 16.gs.

651 \$ Krievija \$x Tirdzniecība \$x Vēsture \$y 17. gs.

Tematiem vai institūcijām, kas pēc savas būtības ir ierobežoti ar kādu noteiktu gadsimtu, iekļaut gadsimta apakšiedaļu.

1997. gadā šāda veida apakšiedaļas kā – **Vēsture - 16. gs. [17. gs., 18. gs., 19. gs., 20. gs., 21. gs.]** tika pievienotas noteikumu lapai A 1140, tādējādi atļaujot brīvi pievienojamo apakšiedaļu lietot aiz jebkāda līmeņa ģeogrāfiskajām aprakstgalvām. Šīs apakšiedaļas tika pievienotas, lai

atvieglotu pieeju priekšmetiem pēc laika perioda, pirmkārt, mazākām vietām, kā valstis, kurās hronoloģiskajās apakšsiedaļās iepriekš nebija izveidotas. Aiz valstu nosaukumu un citām ģeogrāfiskajām aprakstgalvām, kur hronoloģiskajās apakšsiedaļās specifiskiem laika periodiem jau ir izveidotas šīs brīvpienovojamās apakšsiedaļas jālieto piesardzīgi. Gadsimtu apakšsiedaļās piešķiriet tikai tādos gadījumos, kur nevar izveidoties konfliktsituācija ar hronoloģiskajām apakšsiedaļām, kas izveidotas priekšmetu aprakstgalvu autoritatīvajā bāzē.

3) Jaunu hronoloģisko apakšsiedaļu izveidošana. Saskaņā ar noteikumu lapas A 620, sekc. 3., d un tur, kur ir pietiekami daudz materiāla, lai to garantētu, izveidot jaunu hronoloģisko apakšsiedaļu aiz šāda veida aprakstgalvām – **[temats vai vieta] - Vēsture**, lai attēlotu svarīgus laika periodus temata vai vietas vēsturē, tādus kā karaļa valdīšana vai prezidenta varas laiks kādā valstī. Noteikumus par notikumu izveidošanu kā apakšsiedaļu, sk. noteikumu lapā A 1592, sekc. 5.

4) Aprakstgalvas un apakšsiedaļas, kas ir vēsturiskas pēc savas būtības. Nelieto apakšsiedaļu – **Vēsture** aiz aprakstgalvām, kas jau norāda uz vēsturi, vēsturisku laika periodu vai vēsturisku notikumu, vai kam ir jau saprotama vēsturiska blakus nozīme. Piemēri:

650 \$a Sociālā vēsture.

650 \$a Renesanse.

650 \$a Irākas karš, 2003 -

Nelieto apakšsiedaļu – **Vēsture**, kā sekojošu apakšsiedaļu pēc apakšsiedaļām, kas attēlo notikumus. Piemēri:

650 \$a Saules aptumsums \$y 1869.

610 \$a Triangle Shirtwaist Company \$x Ugunsgrēks, 1911

651 \$a Vezuvs (Itālija) \$x Izvirdums, 79

Kā arī, nelieto – **Vēsture** pēc apakšsiedaļas, kas norāda uz vēsturi vai kuras tradicionāli ir tikušas uzskatītas kā precīzi formulētas vēsturiskas vai nepārprotami vēsturiskas. Tās ir uzskaitītas 9. sekc.

Turpmāk iedala šīs vēsturiskās aprakstgalvas un apakšsiedaļas tieši ar hronoloģiskām apakšsiedaļām, kas ir izveidotas vai autorizētas brīvi pievienojamai lietošanai ar tematu. Piemēri:

650 \$a Militārā vēsture, jauno laiku \$y 20. gs.

651 \$a Francija \$x Starptautiskās attiecības \$y 1914-1940

651 \$a Somija \$x Politika un pārvalde \$y 1809-1917

651 \$a Itālija \$x Intelektuālā dzīve \$y 20. gs.

Brīvpievienojamās tematiskās apakšsiedaļas, iedalītas pēc gadsimtiem, kas var tikt lietotas aiz jebkura līmeņa ģeogrāfiskajām aprakstgalvām, sk. noteikumu lapā A 1140

5) Vēstures avotu materiāli. Sk. noteikumu lapas A 2080, 1. sekc. noteikumus par apakšsiedaļu – **Vēsture - Avoti** vai – **Avoti** lietošanu vēsturisku avotu materiālu krājumiem vai to iztirzājumiem.

6) Hronoloģija. Sk. noteikumu lapas A 1367 2. sekc. par apakšsiedaļu – **Vēsture –Hronoloģija** vai - **Hronoloģija** lietošanu darbiem, kuri satur datumu un notikumu uzskaitījumu tā, ka tie ir bijuši temata vai vietas vēsturē.

7) Filozofijas aprakstgalvas. Inversām aprakstgalvām, kas sākas ar vārdu **Filozofija**, piemēram, **Filozofija, franču**, hronoloģiska apakšsiedaļa ir izveidota tieši aiz aprakstgalvas bez apakšsiedaļas – **Vēsture** iestarpināšanas. Lieto apakšsiedaļu –**Vēsture** aiz šīm aprakstgalvām, tikai vispārīgiem vēsturiskiem darbiem, bet ne tiem, kas attiecās uz specifisku periodu. Nelietot apakšsiedaļu – **Vēsture 16. gs. [17. gs., 18.gs., 19.gs., 20.gs., 21. gs.]** aiz šiem priekšmetiem. Ja darbs attiecās uz specifisku periodu vai specifisku gadsimtu un ja ir izvērtēts būtiskākais un tas tiek izdalīts no šī perioda vai gadsimta, izveidot to tieši aiz aprakstgalvas, ja tas nav jau izveidots.

8) Formas apakšsiedaļa. Tajos gadījumos, kad tas ir nepieciešams, lai apzīmētu formas vēsturi un ja neeksistē citi nosacījumi, piešķir aprakstgalvu – **Vēsture** pēc formas apakšsiedaļas. Apakšsiedaļas kods, kā \$x apakšlauks, tāpēc, kas tas ir funkcionālāks kā tematiska apakšsiedaļa. Piemērs:

Development of medical periodicals.

650 #0 \$a Medicīna \$x Periodiskie izdevumi \$x Vēsture.

Tomēr jāņem vērā sekojošie faktori:

- **Formas apakšiedaļas, kas var nebūt lietotas, kā tematiskās apakšiedaļas.** Zināmas formas apakšiedaļas var netikt lietotas kā tematiskās apakšiedaļas, tāpēc, ka atbilstoši tematiskie aspekti ir apzīmēti ar citu apakšiedaļu. Piemēri:

Formas aprakstgalva:

650 \$a Medicīna \$v Indeksi.

Vēstures temats:

650 \$a Medicīna \$x Referēšana un indeksēšana \$x Vēsture.

- **Mākslas formas apakšiedaļas.** Tradicionāli, mākslas formas apakšiedaļu nepakārto ar apakšiedaļu – **Vēsture**, ieskaitot apakšiedaļas – **Māksla**, - **Portreti** un – **Ilustrācijas**.

9) Turpmākās apakšiedaļas ar vietas nosaukumu. Nepakārto apakšiedaļu – **Vēsture** ar vietas nosaukumu, lai apzīmētu nozares vēsturi noteiktā vietā. Tā vietā kā vispārīgu noteikumu lieto šāda veida aprakstgalvas:

650 \$a [zinātņu nozare] \$z [vieta] \$x Vēsture.

Šī atšķirība parasti netiek uzsvērta starp vēsturi kā zinātņu nozari noteiktā vietā un apstākļu vēsturi kādā vietā.

Dažām zinātņu nozarēm šie divi aspekti ir apzīmēti atsevišķi. Ekonomikas gadījumā, piemēram, aprakstgalva **Ekonomika - [vieta] - Vēsture** apzīmē ekonomiku kā zinātņu nozari kādā noteiktā vietā, turpretī ekonomiskā stāvokļa vēsturi kādā noteiktā vietā apzīmē ar apakšiedaļu –**Ekonomiskais stāvoklis** aiz vietu nosaukumiem. Parasti šāda veida izņēmumu situācijas tiek izskaidrotas piezīmēs priekšmetu autoritatīvajā datubāzē.

9. Apakšiedaļas, kuras turpmāk nepakārto ar – Vēsture. Nelieto – **Vēsture** pēc sekojošām brīvpievienojamām apakšiedaļām:

- Aneksija līdz [...]
- Antikvitātes
- Attiecības
- Atklāšana un izpēte
- Baznīcas vēsture
- Ceļojumu apraksti
- Ekonomiskā politika
- Ekonomiskais stāvoklis
- Gadadienas utt.
- Ģenealoģija
- Ģeogrāfija
- Historiogrāfija
- Hronoloģija
- Kultūras vēsture
- Ilustrācijas
- Intelektuālā dzīve
- Izcelsme
- Karalienes
- Karaļi un valdnieki
- Lauku stāvoklis
- Māksla
- Militārā politika
- Militārās attiecības
- Novadpētniecība
- Politika un pārvalde
- Portreti
- Reliģija
- Reliģiska dzīve un paražas
- Simtgades svinības utt.
- Sociālā dzīve un paražas
- Sociālā politika
- Sociālais stāvoklis
- Starptautiskās attiecības
- Starptautiskās ekonomiskās attiecības
- Vēsture, karaflotes
- Vēsture, militāra
- Vēstures doktrīnas
- Vēsturiskā ģeogrāfija
- Vēsture
- Zelta atklājumi

ANOTĀCIJA

Tematiskā meklēšana tiek nodrošināta ar nekontrolētiem AV vai priekšmetu iedaļu sarakstu. Priekšmetiskā apstrāde ir dokumentu indeksēšanas veids, ko izmanto bibliotēkas un citas informācijas apstrādes iestādes. Dokumentu priekšmetošanai tiek izmantotas atšķirīgas priekšmetu valodas. Daudzās valstīs tiek izmantots LCSH, kas atzīts par universālu priekšmetu iedaļu sarakstu.

Priekšmetošanas metodikas izstrādes process ir darbietilpīgs un tajā ir iesaistīta īpaši šim mērķim izveidota darba grupa. Metodikas izstrāde atkarīga no valsts valodas un kultūras īpatnībām, bet kopumā balstīta uz starptautiskiem standartiem.

Bakalaura darbā "Priekšmetiskās apstrādes metodika : teorija un praktiskie risinājumi" tiek pētīta priekšmetiskās apstrādes procesa teorija, LCSH uzbūves pamatprincipi un vēstures nozares dokumentu priekšmetošana LNB, balstoties uz LCSH priekšmetiskās apstrādes rokasgrāmatas tulkojumu. Bakalaura darbā secināts, ka priekšmetošanas procesu un metodikas izstrādi ietekmē dabīgās valodas un kultūras īpatnības, un dažādu nāciju atšķirīgā izpratne par lietām un procesiem.

ANNOTATION

Thematic search is provided with uncontrolled KW or subject heading language. The subject description is a kind of document indexing used in libraries and other information establishments.

For subject analysis of documents are used different subject heading languages. In very many states in the world is used LCSH, which is approved as a universal subject heading language.

The subject description method making process is labour intensive and there are involved specially created work group. The subject analysis method making depends on language and culture features of state, but in general subject analysis methods is made according to international standards.

In bachelors work "Methods of subject description: theory and practice" subject description theory, LCSH as a universal subject heading language and subject description of history branch documents in National Library of Latvia is studied. The conclusion of this work is that development of subject description methods is mostly affected by each country natural language and culture specialities and also by each nationality understanding of diverse processes.

GALVOJUMS

Ar šo es, Agnese Brauna, galvoju, ka bakalaura darbs "Priekšmetiskās apstrādes metodika : teorija un praktiskie risinājumi" izpildīts patstāvīgi. Izmantotie informācijas avoti uzrādīti tekstā un izmantoto informācijas avotu sarakstā. Šis darbs nav iesniegts nevienai eksaminācijas komisijai un nav publicēts.

(paraksts)